

Лекції з дисципліни

**«Теорія та
практика
сучасної освіти»**

Рівне-2023

Курс лекцій з Теорії та практики сучасної освіти: навчальний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 013 Початкова освіта. Укладач: Яковишина Т. Рівне: РДГУ, 2023. 82 с.

Рецензенти:

Борова В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка С. Дем'янчука

Суржук Т., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету

Лекція 1.

Теорія і практика освіти: вступ до курсу

1. Предмет, завдання, методологічні засади освіти.
2. Філософія освіти.
3. Завдання освітології.
4. Моделі системи освіти в сучасному світі.

Контрольні запитання та завдання

1. Визначте предмет, завдання, методологічні засади освіти.
2. Визначте зміст поняття «освіта» на основі аналізу людської культури за І. Лернером.
3. Освіту розглядають: як процес, як результат, як систему – обґрунтуйте.
4. Які завдання стоять перед освітою?
5. Обґрунтуйте методологію освіти.
6. Що таке методологія педагогічної науки?
7. Які рівні методології Ви знаєте?
8. Основні завдання філософії освіти.
9. Продемонструйте основні моделі освіти у сучасному світі.
10. У чому суть розвивальних моделей в освіті?

Рекомендована література

1. Андрущенко В., Бойченко М., Гомілко О. [та ін.]. Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів: монографія. Київ: Пед. думка, 2011. 320 с.
2. Андрущенко В. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю. Київ: Знання України, 2004. 804 с.
3. Биков В. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ: Атіка, 2008. 684 с.

4. Волкова Н. «Педагогіка» Видавничий центр «Академія». Київ. 2001.
5. Гітун Н. Філософія освіти: аналіз культуротворчої парадигми в освіті. *Проблеми педагогічних технологій*. 2010. № 2. С. 70-77.
6. Лозниця В. Психологія і педагогіка: Основні положення». Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. Київ: Екс Об, 2000.
7. Мартинець Л. Сучасні моделі освіти: навч.-метод. посібник. 2-е вид., доповн. та переробл. Донецьк, 2015. 102 с.
8. Огнев'юк В., Сисоєва С. Освітологія – науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти. *Рідна школа*. №4-5 (квітень–травень). 2012. С. 44-51.
9. Терещенко Ю. Філософія освіти та пошуки морально-етичного виховання. *Шлях освіти*. 2002. №3. С.11-15.
10. Філософія освіти: навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ: вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 329 с.
11. Харламов И. Педагогіка. Москва: Юрист, 1997.
12. Черепанова С. Філософія освіти: світоглядно-гуманіт. вимір: людина, наука, культура, мистецтво, стиль мислення: [монографія]. Львів: Світ, 2011.

1. Предмет, завдання, методологічні засади освіти.

Освіта – процес розвитку і саморозвитку людини, що залежить від оволодіння соціально вагомим досвідом людства і втілений у знаннях, уміннях, творчій діяльності та емоційно-ціннісному ставленні до світу.

Освіта є необхідною умовою збереження і розвитку матеріальної та духовної культури людства.

Зміст поняття «освіта» на основі аналізу людської культури (І. Лернер) можна розглядати як сукупність:

- системи знань (про природу, суспільство, техніку, людину, космос), що розкриває картину світу;
- досвіду здійснення відомих для людини способів діяльності;
- досвіду творчої діяльності з розв'язання нових проблем, що забезпечує розвиток здатності в людини подальшого розвитку культури, науки й суспільства;
- досвіду ціннісного ставлення до світу.

Освіту розглядають:

Як процес

Засвоєння в закладах освіти, а також в результаті самоосвіти, системи ЗУН, досвіду пізнавальної та практичної діяльності, ціннісних орієнтацій та властивостей

Як результат

Досягнутий рівень засвоєння ЗУН, досвіду пізнавальної та практичної діяльності, ціннісних орієнтацій та властивостей

Як систему

Сукупність освітніх установ та органів управління ними, в яких відбувається процес виховання та навчання людей

Отже, **освіта** – процес та результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання (за означенням прийнятим ЮНЕСКО).

Завдання освіти:

- 1) прискорює процес розвитку й становлення людини як особистості, суб'єкта, забезпечує формування її духовності, світогляду, ціннісних орієнтацій і моральних принципів;
- 2) допомагає суб'єкту освоїти цінності культури й успішно діяти в культурному бутті;
- 3) формує суб'єкта, здатного побачити проблеми, суперечності цього світу.

Освіта є одним із найбільш оптимальних способів входження людини у світ науки та культури, оскільки саме в процесі здобування освіти людина засвоює культурні цінності.

Освіта – складний і тривалий процес, який, безперечно, включає процеси виховання і навчання, але одночасно передбачає соціалізацію та індивідуалізацію особистості, її фізичний, інтелектуальний, моральний, художній розвиток.

Освіта і наука може розвиватися лише в тому випадку, якщо вона поповнюється новими знаннями.

Об'єктивність отриманого знання залежить насамперед від вибору методології дослідження.

Функції освіти:

Соціально-економічна. Підготовка до трудової діяльності робочої сили різного рівня кваліфікації.

Культурна. Забезпечує передачу культурної спадщини від одного покоління іншому.

Соціалізуюча. Залучення особистості до соціальних норм і цінностей суспільства.

Інтеграційна. Залучаючи до єдиних цінностей, навчаючи певним нормам, освіта стимулює єдині дії, поєднує людей.

Функція соціальної мобільності. Освіта виступає каналом соціальної мобільності. Хоча в сучасному світі й зберігається нерівний доступ до освіти. Так, у США з родин, що мають доходи нижче 10 тис. дол., у ЗВО приходять 15,4% дітей, понад 50 тис. дол. – 53%.

Функція відбору. Існує відбір дітей в елітні школи, їхнє подальше просування.

Гуманістична. Всебічний розвиток особистості здобувача.

Інноваційна функція – забезпечення соціальних і культурних змін. Ця функція реалізується проведенням науково-дослідної роботи в стінах самих ЗВО, а також виконанням замовлень фірм, промислових підприємств, різних установ на проведення досліджень, в результаті яких розробляються заходи для вдосконалення й розвитку соціальних і культурних процесів.

Методологія (від грец. *methodos* – шлях дослідження або пізнання, теорія, вчення і *logos* – слово, поняття):

- 1) система принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності;
- 2) вчення про науковий метод пізнання;
- 3) сукупність методів, які застосовуються в будь-якій науці.

Методологія педагогічної науки – це вчення про принципи, методи, форми і процеси пізнання і перетворення педагогічної дійсності.

У науці визнано існування ієрархії методологій. У структурі методологічного знання виділяють **чотири рівні**:

- **Філософський рівень методології** – вищий рівень. Його складають загальні принципи пізнання і категоріальний апарат науки в цілому. Філософський рівень виступає як змістовна основа будь-якого методологічного знання, визначаючи світоглядні підходи до процесу пізнання і перетворення дійсності.

- **Загальнонауковий рівень методології**. У його основі лежать теоретичні концепції, наукові підходи, що застосовуються в багатьох науках.

- **Конкретно-науковий рівень методології** – сукупність методів, принципів дослідження і процедур, що застосовуються в тій чи іншій спеціальній науковій дисципліні.

- **Технологічний рівень методології** складають методика і техніка дослідження, тобто набір процедур, які забезпечують отримання достовірного емпіричного матеріалу і його первинну обробку, після якої він може включатися в масив наукового знання.

Усі рівні методології утворюють складну систему в межах якої між ними існує певне підпорядкування. При цьому філософський рівень є змістовою основою будь-якого методологічного значення, визначаючи світоглядні підходи до процесу пізнання і перетворення дійсності.

2. Філософія освіти

У сучасній Україні «філософію освіти» визначають як сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення відповідного типу особистості.

Перспективи реформування освітньої системи в Україні вбачаються в актуалізації гуманістично-культуротворчої філософії освіти, а її стратегічна мета полягає у становленні творчо-гуманітарної особистості як цілісного суб'єкта культури. В основу педагогічного процесу варто покласти нову світоглядну установку, новий тип особистості, а відповідно і змінити методіку виховання та навчання.

Нині існують різні філософські вчення (напрями), які слугують методологією різних наук, у тому числі й педагогіки: *екзистенціалізм, прагматизм, діалектичний матеріалізм, неотомізм, неопозитивізм та інші.*

Екзистенціалізм (від лат. *existencia* – існування) або філософія існування, переживання людиною свого буття у всесвіті. Це впливовий філософський напрям, що визначає особистість найвищою цінністю.

Його основні представники – М. Бердяєв, Л. Шестов (Росія), М. Хайдегер, К. Ясперс (Німеччина), Ж. Сартр, А. Камю (Франція), Е. Брейзах, П. Тілліх (США) та інші.

Основне поняття екзистенціалізму **існування** (екзистенція) індивідуальне буття людини, заглибленої в своє «Я».

Для екзистенціалістів об'єктивний світ існує лише завдяки буттю суб'єкта (людини, що пізнає зовнішній світ (об'єкт) і діє на нього з метою підпорядкування своїм інтересам). Вони заперечують існування об'єктивного знання і об'єктивних істин. Зовнішній світ такий, яким його сприймає внутрішнє «Я» індивідуума.

Кожна людина сама створює свій світ таким, яким вона бажає його бачити.

Педагогіка екзистенціалізму відрізняється яскравістю кількох напрямів. Об'єднує їх загальна недовіра до педагогічної теорії, завдань і можливостей виховання. Екзистенціалісти вважають непотрібними навчальні плани, програми, необхідність пошуку особливих методів і прийомів виховання. Життя, природа і інтуїція – важливі чинники, що допомагають вихованцям та їхнім наставникам безпомилково визначати шляхи самореалізації особистості.

Найвидатніші представники сучасної педагогіки екзистенціалізму Дж. Кнеллер, К. Коулд, Е. Брейзах (США), У. Баррет (Англія), М. Марсель (Франція), О. Больнов (Німеччина), А. Фалліка (Італія) центром виховного впливу вважають: настрої, почуття, імпульси, інтуїція людини – це головне, а свідомість, інтелект, логіка мають другорядне значення.

Екзистенціалісти вважають, що в сучасному світі відбувається деформація, відчуження особистості, втрачається її своєрідність. Вихід з цього становища можливий у тому випадку, якщо індивід навчиться творити себе сам.

Мета навчання (в школі зокрема) полягає в тому, щоб навчити учнів творити себе як особистість; вчити їх так, щоб вони самі створювали себе. Провідну роль при цьому відіграє не розум, а почуття, мрія, віра.

Екзистенціалізм є філософською основою індивідуалізації навчання.

Прагматизм (від грецького «прагма» – діло), як філософська течія, виникла на межі ХІХ-ХХ ст.

Як філософсько-педагогічний напрям, передбачає зближення виховання з життям, досягнення мети виховання в практичній діяльності.

Засновники прагматичної теорії *Чарльз Пірс* (1839-1914) і *Уільям Джеймс* (1842-1910) претендували на створення нової філософії, що стала б над ідеалізмом і матеріалізмом.

Головне на їх переконання це «досвід», «справа» (від грец. прагма). Усяке знання істинно, якщо воно отримано в процесі практичної діяльності людини і корисно для неї.

Ідеї ранніх прагматистів розвинув американський філософ і педагог *Джон Дьюї (1859-1952)*, узагальнивши їх в систему, яку назвав *інструменталізмом*. Він вважається засновником прагматичної педагогіки, яка здійснювала і продовжує здійснювати великий вплив на шкільну освіту багатьох країн і, в першу чергу, США.

Основні положення ідеї прагматистів щодо освіти:

- 1) школа не повинна бути відірвана від життя, навчання – від виховання;
- 2) в освітньому процесі необхідно спиратися на власну активність учнів, розвивати її і стимулювати;
- 3) виховання й навчання здійснюються не теоретичними формами, а в процесі виконання конкретних практичних дій, де діти не тільки пізнають світ, але й навчаються працювати разом, долати труднощі.

Така школа може виховувати людей, добре пристосованих до життя. У своїх педагогічних працях Дж. Дьюї критикуючи стару, схоластичну школу, висунув ряд важливі принципи навчання й виховання: розвиток активності дітей і пробудження інтересу як мотиву навчання дитини тощо.

Неопрагматизм – модернізація класичного прагматизму (70-ті рр. ХХ ст.). Ця течія виникла у зв'язку з тим, що у 60-і роки ХХ століття філософія прагматизму і педагогіка, що на неї спиралася, втратили свою популярність. Прикладна спрямованість навчально-виховного процесу у відповідності з ідеями Дж. Дьюї не сприяла підвищенню якості навчання й виховання.

В умовах НТР виникла потреба в людях з більш міцними, впорядкованими знаннями і принципами поведінки.

Головна сутність неопрагматичної концепції виховання передбачає самоутвердження особистості, повну свободу її вчинків і оцінок.

Неопрагматизм і нині залишається провідним напрямком американської педагогіки.

Позитивізм навий напрям у філософії обумовлений великі відкриття у галузі природничих наук на межі ХІХ– ХХ ст.

Для його представників (Джона Стюарта Мілля, Герберта Спенсера(Англія), Еміля Літтре, Іполітта Адольфа Тена, Ернеста Ренана(Франція)) характерна абсолютизація природничих наук і їхніх методів.

Для позитивістів надійним є лише те, що отримано за допомогою численних методів.

Позитивісти визнають наукою лише математику і природознавство, а суспільствознавство називають міфологією.

Неопозитивізм – філософсько-педагогічний напрям, що намагається осмислити комплекс явищ, висунутих НТР. зародився на моральних ідеях стародавніх філософів Платона, Аристотеля, Канта.

Сучасний педагогічний неопозитивізм здебільшого називають «**новим гуманізмом**». Найвідоміші представники – Джон Вільсон (Англія), Лоуренс Кольберг та інші.

На думку неопозитивістів, виховання повинно бути позбавлене світоглядних ідей, бо соціальне життя в умовах НТР потребує «раціонального мислення», а не ідеології.

Головну увагу потрібно приділяти розвитку інтелекту, а завдання виховання - формувати раціонально мислячу людину, розвивати людське «Я».

Гуманізація системи виховання – головний засіб утвердження в усіх сферах життя суспільної справедливості як найвищого принципу відносин між людьми.

Неотомізм – релігійне філософське вчення, що отримало свою назву від імені католицького богослова Фоми Аквінського (Томаса Аквіната, 1225-1274), який з метою зміцнення впливу церкви на людей визнавав розум як засіб, необхідний для доведення релігійних догм.

Неотомісти визнають існування об'єктивної реальності, але вважають її залежною від волі Бога. Розвиваючи ідеї середньовічного філософа в сучасних умовах, вони враховують той факт, що наукові знання міцно ввійшли в життя людей. Але світ для них роздвоєний на матеріальний і духовний. Матеріальний світ – світ «нижчого рангу», «він мертвий», «не має мети і суті», його вивченням займається наука. Збираючи емпіричні дані, наука все ж виявляється нездатною розкрити сутність світу, оскільки вона визначена Богом. Тому, стверджують неотомісти, вища істина пізнається тільки «над розумом», засобами наближення до Бога.

Сучасну педагогічну концепцію неотомізму виклав відомий французький філософ Жак Марітен, а також видатні представники католицької педагогіки – У. Каннінгам, У. Макгакен (США), М. Казотті, М. Стефаніні (Італія), В. фон Ловеніх (ФРН), Р. Лівігстон (Англія), С. Жильсон (Франція), які доводять провідну роль релігії у вихованні підростаючого покоління. В їх творах міститься різка критика моральних норм у сучасному світі. Вони вказують на зростання злочинності, жорстокості, наркоманії, які обумовлюють деструкцію суспільства.

Неотомісти звинувачують школу в надмірному раціоналізмі і забутті «до свідомого», в якому нібито знаходяться джерела любові, щастя, свободи і змісту життя. Тому вся система навчання й виховання, на їхню думку, повинна бути спрямована на розвиток «до свідомого» прагнення наблизитись до Бога. Педагогіка неотомізму утверджує виховання загальнолюдських чеснот: доброти, гуманізму, чесності, любові, самопожертви тощо. Тільки ці якості, як

вважають неотомісти, можуть ще врятувати цивілізацію, що прямує до самознищення.

Біхевіоризм (від лат. behavior – поведінка) – психолого-педагогічна концепція технократичного виховання, під яким розуміють виховання, що ґрунтується на найновіших досягненнях науки про людину, використанні сучасних методів дослідження її інтересів, потреб, здібностей, факторів, що детермінують поведінку.

Необіхевіоризм – філософська течія, провідна ідея якої стосовно виховання полягає в тому, що людська поведінка – керований процес. Вона обумовлена певними стимулами і потребує позитивного схвалення. Для того, щоб виховати певну поведінку, потрібно підібрати дійові стимули і правильно їх застосувати. Критерій моральності пов'язаний із системою стимулів, із схваленням чи несхваленням вчинків людини. Моральні якості людини теж повністю визначаються обставинами, використаними стимулами. Моральне удосконалення людини полягає у вмінні найкращим чином пристосуватися до оточуючого середовища, причому характер цього пристосування нічим не відрізняється від пристосувань біологічних організмів до природи.

Діалектичний матеріалізм як філософське вчення про найбільш загальні закони руху і розвитку природи, суспільства і мислення зародився в 40-60-х роках ХІХ ст., розповсюдження отримав у ХХ ст., особливо в країнах соціалізму. Найбільш визначні його представники – К.Маркс і Ф.Енгельс поширили матеріалізм на суспільство, обґрунтували роль суспільної практики в пізнанні, органічно поєднали матеріалізм і діалектику.

Основні положення діалектичного матеріалізму: матерія первинна, а свідомість вторинна; вона виникає в результаті розвитку матерії (мозку людини) і є його продуктом (принцип матеріалістичного монізму): явища об'єктивного світу і

свідомості причинно-обумовлені, оскільки взаємопов'язані і взаємозалежні (принцип детермінізму), всі предмети і явища перебувають у стані руху, розвиваються й змінюються (принцип розвитку).

У філософії діалектичного матеріалізму важливе місце займають закони діалектики: переходу кількісних змін у якісні, єдності й боротьби протилежностей, заперечення заперечення.

Діалектико-матеріалістична педагогіка трактує особистість як об'єкт і суб'єкт суспільних відносин. Її розвиток обумовлений зовнішніми обставинами і природною організацією людини. Провідну роль у розвитку особистості відіграє виховання, що є складним соціальним процесом, має історичний і класовий характер. Особистість і діяльність людини перебувають в єдності. Особистість проявляється і формується в діяльності.

Упродовж останніх десятиліть розвиток освіти став об'єктом спеціальних досліджень різних галузей знання. Питання аксіології, онтології, логіки, методології, етики освіти знайшли своє відображення в дослідженнях з філософії освіти. Загальновідомими є завдання, що реалізуються педагогікою, адже педагогіка, як соціальна наука, зосереджена на теорії та закономірностях навчання, виховання і соціалізації людини, а відтак не спроможна охопити усю сферу освіти, її цілісний феномен та закономірності розвитку.

3. До сьогодні не існує наукового напрямку, у рамках якого освіта вивчалася б як цілісне явище, а міжпредметна координація та інтеграції сприятиме дослідженню розвитку освіти у сукупності усіх чинників, що мають вплив на неї та упосліджений нею вплив на суспільство.

Такою наукою може стати *освітологія*. У 1996 році вперше було використано поняття освітологія і лише тепер випала нагода обґрунтувати закономірність появи науки про освіту.

Освітологія має інтегрувати усі напрями наукових досліджень у сфері освіти й запропонувати новітні шляхи розвитку сфери, що без перебільшення стала сферою цивілізаційного творення. Освітологія – науковий напрям, головним завдання якого є розвиток сфери освіти як цілісного суспільного феномену, що сприяє духовному, культурному, соціально-економічному і науково-технологічному функціонуванню, відтворенню і розвитку суспільства.

Освітологія покликана зосередити свій науковий інструментарій на філософії, історії та соціології освіти, практичних завданнях пов'язаних з економікою освіти, освітньою політикою, удосконаленням освіти та прогнозуванням її розвитку, а також на процесі становлення суспільства освіченої людини, формуванні сукупного інтелекту суспільства та розвитку сучасної цивілізації як цивілізації освіти і науки.

Поява освітології зумовлена логікою розвитку суспільства і освіти, а саме:

- ✓ зростаючою роллю освіти в розвитку сучасної цивілізації та її впливом на особистісне становлення людини, мікро і макро процеси розвитку, а також потребою вивчення усіх потенційних можливостей освіти;
- ✓ глобалізацією яка спонукає до формування єдиного освітнього простору та вироблення універсальї освіти;
- ✓ необхідністю вироблення актуальної освітньої політики, принципів та стратегічних напрямів її розвитку;
- ✓ переходом до масової освіти, не тільки загальної середньої, а й вищої, що загострює проблему підготовки інтелектуальної еліти суспільства та виокремлює роль освітології в царині суспільних наук;
- ✓ інтелектуалізацію економіки та усіх сфер суспільного життя, трансформацією освіти у сферу людського капіталу та її перетворення в рушія суспільного розвитку;
- ✓ потребою осягнення наукового спадку філософів, педагогів, психологів, політичних і громадських діячів про

освіту, як особливу сферу людської діяльності і суспільний інститут, що виокремлює науку про освіту як самостійну галузь знання;

✓ розмежуванням та окресленням поля наукових досліджень між філософією освіти, педагогікою та іншими науками, а також потребою в інтеграції їх зусиль у межах одного наукового напрямку.

Оскільки освітологія має розглядати освіту як сферу, що перебуває процесі сталого розвитку, відтак **об'єктом її дослідження** є сфера освіти, а предметом – наявні системи та підсистеми освіти.

Перед освітологією, як самостійною наукою, можуть стояти такі завдання:

- цілісне дослідження сфери освіти у різних площинах, вимірах, співвідношеннях та взаємозв'язках з метою виявлення закономірностей і тенденцій її розвитку;
- аналізування процесів, що відбувалися, відбуваються і будуть відбуватися в освіті з метою виявлення «точок біфуркації» та найбільш важливих чинників впливу на освіту з метою футурологічного прогнозування;
- опис і співставлення різних освітніх систем з метою виділення загальних характеристик та притаманних їм особливостей;
- прогнозування розвитку освіти, аналіз і вироблення принципів освітньої політики;
- окреслення категорій наукового апарату;
- створення методологічної бази для прикладних досліджень у сфері освіти;
- розроблення фундаментальних проблем.

Проблемне поле освітології визначається її специфікою, а відтак вивчення специфіки різних систем та підсистем освіти та їх взаємодії, порівняння і визначення місця різних елементів освіти у сфері, а також вивчення історії розвитку освіти в різних суспільствах і культурах, дослідження різних варіантів впливу та

взаємопроникнення, наукове прогнозування розвитку освіти – складатимуть зміст досліджень.

4. Моделі системи освіти в сучасному світі.

Модель (від лат. *modulus* – «міра, аналог, зразок») – відтворення чи відображення об'єкту, задуму, опису чи розрахунків, що відображає, імітує, відтворює принципи внутрішньої організації або функціонування, певні властивості, ознаки, характеристики об'єкта дослідження чи відтворення (оригіналу).

Що стосується системи освіти, то моделлю, наприклад, може бути опис об'єкта (предмета, явища або процесу, технології, концепції), складений з метою вивчення його властивостей.

На сучасному етапі моделі освіти є державно-відомчими організаціями. У цьому контексті систему освіти державна влада розглядає як самостійний напрям у низці інших галузей.

Організують навчання за різними моделями за відомчим принципом із твердим централізованим визначенням цілей, змісту освіти, номенклатури закладів освіти і навчальних дисциплін у межах того чи іншого типу освітньої системи. Заклади освіти, що працюють за новими моделями навчання, однозначно підпорядковані адміністративним чи спеціальним органам, які їх контролюють.

Виділяють такі освітні моделі:

Традиційна модель освіти (Жак Мажо (Франція), Л. Кро (Франція), Ж.Крапля, Д. Равич (США), Ч. Фін (США) та ін.) – модель систематичної академічної освіти як способу передавання молодому поколінню універсальних елементів культури.

Відповідно до концепції традиціоналізму, освітня система має здебільшого розв'язувати завдання формування базових знань, умінь і навичок (у межах сформованої культурно-освітньої традиції), які дають змогу індивідові перейти до

самостійного засвоєння знань, цінностей та вмінь вищого рангу порівняно із засвоєними. Отже, *традиційна модель* – здійснює передачу молодому поколінню культури минулого у вигляді знань, умінь та навичок.

Модель розвивальної освіти – (В. Давидов, В. Фляков та ін.) передбачає організацію освіти як особливої інфраструктури через широку кооперацію діяльності освітніх систем різного рангу, типу і рівня. Така побудова дає змогу забезпечувати й задовольняти потреби різних прошарків населення країни в освітніх послугах, швидко розв'язувати освітні завдання й забезпечувати розширення спектру освітніх послуг. Освіта також одержує реальну можливість бути потрібною і в інших сферах, без додаткових погоджень із державною владою.
Метою розвивальної освіти є розвиток особистості.

До моделей розвивальної освіти відносять:

- 1) систему розвивального навчання Даніїла Борисовича Ельконіна-Василя Васильовича Давидова;
- 2) систему розвивального навчання Леоніда Володимировича Занкова

Раціоналістична модель освіти (П. Блум, Р. Ган'є, Б. Скінер та ін.) передбачає таку її організацію, яка насамперед забезпечує засвоєння знань, умінь, навичок і практичне пристосування молодого покоління до сучасного суспільства. У межах цієї моделі дбають про передавання-засвоєння лише тих культурних цінностей, які дають змогу молодій людині безболісно пристосовуватися до наявних суспільних структур. І будь-яку освітню програму можна перевести в «поведінковий» аспект знань, умінь і навичок, які варто опанувати учням.

Раціоналістична модель не передбачає таких явищ, як творчість, самостійність, відповідальність, індивідуальність, природність тощо.

Ідеалом є точна відповідність запропонованому шаблону, діяльність педагога перетворюється на посилену підготовку учнів чи студентів (наприклад, на виконання тестів).

Отже, раціоналістична модель освіти – тип американської школи – направлення на передачу тільки тих культурних цінностей, які допомагають безболісно існувати в суспільстві.

Феноменологічна модель освіти (А. Маслоу, А. Комбс, К. Роджерс та ін.) передбачає персональний характер навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей тих, хто навчається, дбайливе й уважне ставлення до їхніх інтересів і потреб. Його представники відкидають погляд на школу як на «освітній конвеєр». Освіту вони розглядають як гуманістичну в тому значенні, щоб освіта найбільш повно й адекватно відповідала справжній сутності людини, допомагала їй знайти те, що в ній уже закладено природою, а не «відливати» у певну форму, придуману кимсь задалегідь, апріорі.

Педагоги – прихильники цієї моделі створюють умови для самопізнання й підтримання унікального розвитку кожного учня чи студента відповідно до успадкованої ним природи, надають якнайбільше свободи вибору й умов для реалізації свого природного потенціалу і для самореалізації. Прихильники цього напрямку обстоюють право індивіда на автономію розвитку й освіти.

Неінституціональна модель освіти (П. Гудман, І. Ілліч, Ж. Гудлед, Ф. Клейн, Дж. Холт, Л. Бернар та ін.) орієнтована на організацію освіти поза соціальними інститутами, зокрема школами і ЗВО. Це освіта на «природі», за допомогою Інтернету, в умовах «відкритих шкіл», дистантне навчання та ін.

Лекція 2. **Освіта в сучасній Україні**

1. Види та структура освіти.
2. Органи управління освітою: їхні функції та структура.
3. Управління освітою: принципи, методи та функції.

Контрольні питання та завдання для самоперевірки:

1. З яких компонентів складається структура освіти в Україні ?
2. Здійсніть порівняльний аналіз систем освіти в Україні та за кордоном.
3. Обґрунтуйте загальні функції управління: планування, організація, координування, контроль, регулювання, облік, аналіз.
4. Розкажіть про принципи управління освітою.
5. Визначте основні методи управління освітою.
6. Визначте органи освіти: їхню функції та структуру.

Рекомендована література

1. Андрущенко В., Бойченко М., Гомілко О. [та ін.]. Філософія і методологія розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів: монографія. Київ: Пед. думка, 2011. 320 с.
2. Барабаш Ю. Основи внутрішкільного управління. Луцьк: РВВ Волинський націон. ун-т. ім. Лесі Українки «Вежа», 2009. 440 с.
3. Биков В. Моделі організаційних систем відкритої освіти: монографія. Київ: Атіка, 2008. 684 с.
4. Волкова Н. «Педагогіка» Видавничий центр «Академія». Київ. 2001.
5. Гітун Н. Філософія освіти: аналіз культуротворчої парадигми в освіті. *Проблеми педагогічних технологій*. 2010. № 2. С. 70-77.
6. Закон України про вищу освіту. Режим доступу: Андрущенко В., Бойченко М., Гомілко О. [та ін.]. Філософія і методологія

розвитку вищої освіти України в контексті євроінтеграційних процесів: монографія. Київ: Пед. думка, 2011. 320 с.

7. Терещенко Ю. Філософія освіти та пошуки морально-етичного виховання. *Шлях освіти*. 2002. №3. С.11-15.

8. Філософія освіти: навчальний посібник / за заг. ред. В. Андрущенко, І. Передборської. Київ: вид-во НПУ імені М. Драгоманова, 2009. 329 с.

9. Черепанова С. Філософія освіти: світоглядно-гуманіт. вимір: людина, наука, культура, мистецтво, стиль мислення: [монографія]. Львів: Світ, 2011.

1. Види та структура освіти

Система освіти України складається із закладів освіти, наукових, науково-методичних і методичних установ, науково-виробничих підприємств, державних і місцевих органів управління освітою та самоврядування в галузі освіти.

Стаття 8. Види освіти

1. Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом *формальної, неформальної та інформальної освіти*. Держава визнає ці види освіти, створює умови для розвитку суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти всіх видів.

2. Формальна освіта – це освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій) і передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

3. Неформальна освіта – це освіта, яка здобувається, як правило, за освітніми програмами та не передбачає присудження визнаних державою освітніх кваліфікацій за рівнями освіти, але може завершуватися присвоєнням професійних та/або присудженням часткових освітніх кваліфікацій.

4. Інформальна освіта (самоосвіта) – це освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

5. Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в системі формальної освіти в порядку, визначеному законодавством.

Стаття 10. Складники та рівні освіти

1. Невід'ємними складниками системи освіти є:

дошкільна освіта;

повна загальна середня освіта;

позашкільна освіта;

спеціалізована освіта;

професійна (професійно-технічна) освіта;

фахова передвища освіта;

вища освіта;

освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта.

Структура освіти включає: дошкільну освіту; загальну середню освіту; позашкільну освіту; спеціалізовану освіту; професійно-технічну освіту; фахову передвищу освіту; вищу освіту; післядипломну освіту; самоосвіту.

Дошкільна освіта і виховання здійснюються у сім'ї та дошкільних закладах освіти у взаємодії з сім'єю і мають на меті забезпечення фізичного, психічного здоров'я дітей, їх всебічного розвитку, вироблення умінь, навичок, необхідних для подальшого навчання. Дошкільними закладами освіти є: дитячі ясла, дитячі садки, дитячі ясла-садки, сімейні, прогулянкові, дошкільні заклади компенсуючого типу, Будинки дитини,

дитячий садок інтернатного типу, ясла-садок сімейного типу, ясла-садок комбінованого типу, Центр розвитку дитини. Для дітей, які потребують корекції фізичного і психічного розвитку) та комбінованого типів з короткотривалим, денним, цілодобовим перебуванням дітей, а також дитячі садки інтернатного типу, дитячі будинки та інші.

Так, наразі в Україні існують такі типи дитсадків:

- ясла – для дітей віком від 1-го до 3-х років. Там забезпечуються догляд за ними, а також їхній розвиток і виховання;
- ясла-садок – для дітей віком від 1-го до 6-ти (7-ми) років. Там надають догляд, розвиток, виховання та навчання дошкільнят;
- дитячий садок – для дітей віком від 3-х до 6-ти (7-ми) років. Забезпечуються розвиток, виховання та навчання;
- ясла-садок компенсуючого типу – для дітей з особливими освітніми потребами віком від 2-х до 7-ми (8-ми) років. Такі заклади поділяються на спеціальні та санаторні;
- будинок дитини – для дітей від 0 до 3-х років (або 4-х для хворих дітей).

Ці заклади дошкільної освіти перебувають у системі охорони здоров'я для медико-соціального захисту дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також для дітей з фізичними та/або інтелектуальними порушеннями;

- дитячий будинок інтернатного типу – забезпечує розвиток, виховання, навчання та соціальну адаптацію дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку, які перебувають у родинних стосунках та утримуються за рахунок держави;
- ясла-садок сімейного типу – для дітей віком від 2-х місяців до 6-ти (7-ми) років, які перебувають в родинних стосунках, де забезпечується догляд за ними, розвиток, виховання і навчання;
- ясла-садок комбінованого типу – для дітей віком від 1-го до 6-ти (7-ми) років. До складу такого закладу можуть бути групи

загального розвитку, компенсуючого типу, інклюзивні, сімейні, прогулянкові, в яких забезпечується дошкільна освіта з урахуванням стану здоров'я дітей, їхнього розумового, психологічного, фізичного розвитку;

- Центр розвитку дитини – забезпечує фізичний, розумовий та психологічний розвиток, корекцію психологічного та фізичного розвитку, оздоровлення дітей, які відвідують інші навчальні заклади чи виховуються вдома.

Загальна середня освіта забезпечує всебічний розвиток дитини як особистості, її нахилів, здібностей, талантів, трудову підготовку, професійне самовизначення, формування загальнолюдської моралі, засвоєння визначеного суспільними, національно-культурними потребами обсягу знань про природу, людину, суспільство і виробництво, екологічне виховання, фізичне вдосконалення. Відповідно до пункту 3 статті 12 Закону «Про освіту» повна загальна середня освіта має три рівня освіти – початкова освіта, базова середня освіта та профільна середня освіта.

Повна загальна середня освіта в Україні є обов'язковою і надається у різних типах закладів освіти. Основним з-поміж них є середня загальноосвітня школа трьох ступенів: I – початкова школа (1-4 класи), що забезпечує початкову загальну освіту, II – основна школа (5-9 класи), що забезпечує базову загальну середню освіту, III – старша школа (10-11 класи), що забезпечує повну загальну середню освіту.

Для розвитку здібностей, обдарувань і талантів дітей створюються профільні класи (з поглибленим вивченням окремих предметів або початковою допрофесійною підготовкою), спеціалізовані школи, гімназії, ліцеї, колегіуми, а також різні типи освітніх комплексів, об'єднань.

Позашкільна освіта спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для

їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності.

Система позашкільної освіти – освітня підсистема, що включає:

- державні, комунальні, приватні заклади позашкільної освіти;
- інші заклади освіти, як-от центри позашкільної освіти (заклади загальної середньої освіти, незалежно від підпорядкування, типів і форм власності, зокрема, школи соціальної реабілітації, міжшкільні навчально-виробничі комбінати, заклади професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти);
- гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної середньої освіти, навчально-виробничих комбінатів, закладів професійної (професійно-технічної) та фахової передвищої освіти;
- клуби та об'єднання за місцем проживання незалежно від підпорядкування, типів і форм власності;
- культурно-освітні, фізкультурно-оздоровчі, спортивні та інші заклади освіти та установи;
- фонди, асоціації, діяльність яких пов'язана з функціонуванням позашкільної освіти;
- відповідні органи управління позашкільною освітою та науково-методичні установи;
- інші суб'єкти освітньої діяльності, що надають освітні послуги у системі позашкільної освіти.

Спеціалізована освіта. Спеціалізована освіта – це освіта мистецького, спортивного, військового чи наукового спрямування, яка може здобуватися в рамках формальної, неформальної, інформальної освіти, спрямована на здобуття компетентностей у відповідній сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей.

Професійно-технічна освіта зорієнтована на здобуття професії, перепідготовку, підвищення професійної кваліфікації. Відповідними закладами освіти є: професійно-технічні училища, професійно-художні училища, професійні училища соціальної реабілітації, училища-агрофірми, училища-заводи, вищі професійні училища, навчально-виробничі центри, Центри підвищення і перепідготовки робітничих кадрів, навчально-курсорові комбінати, інші типи закладів, що надають робітничу професію.

Метою професійної (професійно-технічної) освіти є формування і розвиток професійних компетентностей особи, необхідних для професійної діяльності за певною професією у відповідній галузі, забезпечення її конкурентоздатності на ринку праці та мобільності і перспектив кар'єрного зростання впродовж життя.

Професійна (професійно-технічна) освіта здобувається на основі базової або повної загальної середньої освіти. Здобуття професійної (професійно-технічної) освіти на основі базової середньої освіти здійснюється з одночасним здобуттям профільної середньої освіти та отриманням відповідного документа про повну загальну середню освіту.

Заклади професійної (професійно-технічної) освіти можуть також здійснювати підготовку фахівців за окремими професіями без забезпечення здобуття повної загальної середньої освіти

Особи, які з певних причин не можуть одночасно з набуттям професії здобувати повну загальну середню освіту або не мають базової середньої освіти, а також ті, які потребують реабілітації, мають право здобувати професійну (професійно-технічну) освіту.

Рівнями професійної (професійно-технічної) освіти є: перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;

другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти;

третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти.

Допрофесійна підготовка – здобуття початкових професійних знань, умінь особами, які раніше не мали робітничої професії.

Первинна професійна підготовка – здобуття профосвіти особами, які раніше не мали робітничої професії, або спеціальності іншого освітньо-кваліфікаційного рівня, що забезпечує відповідний рівень професійної кваліфікації, необхідний для продуктивної професійної діяльності.

Перепідготовка – професійне навчання, спрямоване на оволодіння іншою професією робітниками, які здобули первинну професійну підготовку.

Підвищення кваліфікації – професійне навчання робітників, що дає можливість розширювати і поглиблювати раніше здобуті професійні знання, уміння і навички на рівні вимог виробництва чи сфери послуг.

Фахова передвища освіта. Фахова передвища освіта спрямована на формування та розвиток освітньої кваліфікації, що підтверджує здатність особи до виконання типових спеціалізованих завдань у певній галузі професійної діяльності, пов'язаних з виконанням виробничих завдань підвищеної складності та/або здійсненням обмежених управлінських функцій, що характеризуються певною невизначеністю умов та потребують застосування положень і методів відповідної науки, і завершується здобуттям відповідної освітньої та/або професійної кваліфікації.

Фахова передвища освіта здобувається на основі повної або базової середньої освіти. Здобуття фахової передвищої освіти на основі базової середньої освіти здійснюється з одночасним здобуттям повної загальної середньої освіти та

отриманням відповідного документа про повну загальну середню освіту.

Вища освіта забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їхніх покликань, інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення їх кваліфікації. Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти.

Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітніми чи науковими програмами на різних рівнях вищої освіти:

- ✓ початковий рівень (короткий цикл);
- ✓ перший (бакалаврський) рівень;
- ✓ другий (магістерський) рівень;
- ✓ третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень;
- ✓ науковий рівень.

Стаття 28. Типи закладів вищої освіти

В Україні діють заклади вищої освіти таких типів:

1) *університет* – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-

виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

2) *академія, інститут* – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

3) *коледж* – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність.

Статус коледжу отримує заклад освіти (структурний підрозділ закладу освіти), в якому обсяг підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра становить не менше 30 відсотків загального ліцензованого обсягу.

У Рівненській області наразі діють 28 закладів вищої освіти.

Освіта дорослих

Освіта дорослих, що є складовою освіти впродовж життя, спрямована на реалізацію права кожної повнолітньої особи на безперервне навчання з урахуванням її особистісних потреб, пріоритетів суспільного розвитку та потреб економіки.

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для формальної, неформальної та інформальної освіти дорослих.

Складниками освіти дорослих є:

- післядипломна освіта;
- професійне навчання працівників;
- курси перепідготовки та/або підвищення кваліфікації;
- безперервний професійний розвиток;
- будь-які інші складники, що передбачені законодавством, запропоновані суб'єктом освітньої діяльності або самостійно визначені особою.

Особа має право на вільний вибір закладу освіти, установи, організації, іншого суб'єкта освітньої діяльності, видів, форм, темпу здобуття освіти та освітньої програми в межах здобуття освіти дорослих.

Післядипломна освіта передбачає набуття нових та вдосконалення раніше набутих компетентностей на основі здобутої вищої, професійної (професійно-технічної) або фахової передвищої освіти та практичного досвіду.

Післядипломна освіта включає:

- спеціалізацію – профільну спеціалізовану підготовку з метою набуття особою здатності виконувати завдання та обов'язки, що мають особливості в межах спеціальності;
- перепідготовку – освіту дорослих, спрямовану на професійне навчання з метою оволодіння іншою (іншими) професією (професіями);
- підвищення кваліфікації – набуття особою нових та/або вдосконалення раніше набутих компетентностей у межах професійної діяльності або галузі знань;
- стажування – набуття особою практичного досвіду виконання завдань та обов'язків у певній професійній діяльності або галузі знань.

2. Органи управління освітою: їхні функції та структура

Органами державного управління освітою в Україні є Міністерство освіти і науки; міністерства і відомства України, які мають заклади освіти; Вища атестаційна комісія (ВАК)

України; відділи (управління) освіти місцевих державних адміністрацій.

Центральним органом державного управління освітою в Україні є Міністерство освіти і науки. Його повноваження визначено законом України «Про освіту» та «Положенням про Міністерство освіти України». Міністерство бере участь у виробленні державної політики в галузі освіти та втіленні її в життя, визначенні основних напрямків розвитку освіти, здійснює координаційні, науково-методичні, контрольні функції та державне інспектування, забезпечує зв'язок з іншими державами, організовує впровадження в практику досягнень науки і передового педагогічного досвіду, проводить атестацію та акредитацію навчально-виховних закладів республіканського значення.

При Міністерстві освіти та науки функціонує Вища атестаційна комісія, яка здійснює атестацію наукових і науково-педагогічних кадрів. Міністерству підпорядковані заклади вищої освіти, Академія педагогічних наук та її науково-дослідні інститути.

Центральні органи державного управління освіти також беруть участь у виробленні та втіленні в життя державної політики в галузі освіти, професійної підготовки кадрів, у визначенні перспектив та напрямів розвитку освіти, вимог до її змісту, рівня й обсягу, нормативів матеріально-технічного, фінансового забезпечення освітніх закладів.

Стаття 24. Управління закладом освіти

1. Система управління закладами освіти визначається законом та установчими документами.

Установчі документи закладу освіти повинні передбачати розмежування компетенції засновника (засновників), інших органів управління закладу освіти та його структурних підрозділів відповідно до законодавства.

2. Управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють:

засновник (засновники);

керівник закладу освіти;

колегіальний орган управління закладу освіти;

колегіальний орган громадського самоврядування;

інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти.

При обласних, районних (міських) державних адміністраціях створюються відповідні структурні підрозділи, які здійснюють управління освітою: при обласній державній адміністрації – управління освітою, при районній (міській) – відділ освіти, при сільських і селищних радах народних депутатів – комісії з питань освіти.

Управління освіти, з одного боку, підпорядковане Міністерству освіти в області, а з другого – обласній державній адміністрації. Воно здійснює керівництво освітою в області. Йому підпорядковані обласний інститут післядипломної освіти, обласні станції юних техніків, натуралістів, туристів, загальноосвітні навчально-виховні заклади інтернатного типу, інші освітні установи.

Управління освіти обласної державної адміністрації аналізує стан освіти в області, організовує розробку і виконання регіональних програм розвитку освіти національних меншин, забезпечує розвиток мережі освітніх закладів області, проводить їх ліцензування та атестацію. До його функцій входить і впровадження затверджених Міністерством освіти і науки нових освітніх технологій, здійснення контролю за діяльністю відділів освіти в районах, містах, організаціях державного інспектування підпорядкованих установ та закладів освіти, в тому числі післядипломної.

Управління освіти укладає і припиняє контракти з керівниками закладів освіти, що знаходяться в його

підпорядкуванні, аналізує виконання умов контракту керівниками закладів вищої освіти III рівня акредитації, професійно-технічних закладів, формує замовлення на методичну, педагогічну літературу, навчальні програми, посібники, бланки суворої звітності та інше.

Відділ освіти підпорядкований, з одного боку, управлінню освіти обласної держадміністрації, а з другого – районній (міській) державній адміністрації. Він здійснює безпосереднє керівництво закладами (загальноосвітніми школами, ліцеями, гімназіями, дошкільними закладами, позашкільними установами) освіти, а також районними (міським) методичним кабінетом, аналізує стан освіти в районі (місті), подає пропозиції місцевим органам влади щодо зміцнення навчально-матеріальної бази закладів освіти, сприяє створенню різних типів закладів освіти, організовує навчання обдарованих дітей, а також дітей, які мають вади у фізичному і розумовому розвитку, сприяє влаштуванню до інтернатних закладів дітей-сиріт і дітей, які залишилися без батьківського піклування, організовує роботу психологічної служби, соціально-педагогічного патронажу в закладах освіти, визначає потребу закладів освіти у педагогічних кадрах і задовольняє її, проводить атестацію педагогічних працівників району, аналізує використання бюджетних коштів на освіту та інше.

До органів громадського самоврядування в системі освіти належать загальні збори (конференція) колективу; рада закладу освіти; районна, міська, обласна конференції працівників освіти; районна, міська ради з питань народної освіти; всеукраїнський збір працівників освіти.

Змістом діяльності самоврядування є самостійне планування роботи, вирішення питань навчально-виховної, наукової, методичної, фінансово-господарської, виробничо-комерційної діяльності; участь у формуванні планів прийому учнів, студентів, слухачів з урахуванням державного замовлення та замовлень місцевого значення; визначення змісту шкільного

комплексу освіти, форм і методів навчання; прийняття на роботу педагогічних та інших працівників; здійснення громадського контролю за організацією харчування в закладах освіти.

Важлива функція органів освіти – інспектування діяльності закладів освіти. Під інспектуванням розуміють систему державного контролю за станом виконання закладами й установами освіти постанов, директив і вказівок уряду в галузі освіти, навчальних планів та програм, інструкцій та указів і розпоряджень керівних органів з одночасною практичною допомогою тим, кого контролюють, вжиттям заходів щодо запобігання й усунення недоліків.

Шкільна інспекція складається з інспекторів Міністерства освіти і науки України, інспекторів управління освіти обласної держадміністрації, інспекторів відділів освіти районних держадміністрацій.

Інспектування шкіл може бути:

- 1) фронтальним – передбачає перевірку усіх сторін діяльності школи. Дає змогу оцінити роботу педагогічного колективу, зробити правильні висновки, встановити передумови успіхів і причини недоліків у діяльності вчителів;
- 2) вибірковим – передбачає перевірку лише окремих ділянок роботи школи. Таку перевірку проводять за потреби вивчення конкретних питань, що мають важливе значення або незадовільно вирішуються на практиці;
- 3) тематичним – спрямоване на поглиблене вивчення, вирішення важливої проблеми певною групою шкіл.

Основною формою державного контролю за діяльністю загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів і форм власності є державна атестація закладу, яку проводять не рідше одного разу на 10 р. у порядку, встановленому Міністерством освіти та науки України.

3. Управління освітою: принципи, методи та функції

Управління – діяльність, спрямована на розробку рішень, організацію контролю регулювання об'єкта управління згідно з метою, аналіз і підведення підсумків на основі достовірної інформації.

Стаття 12. Управління у сфері вищої освіти

1. Управління у сфері вищої освіти у межах своїх повноважень здійснюється:

- 1) Кабінетом Міністрів України;
- 2) центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки;
- 3) галузевими державними органами, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти;
- 4) органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти;
- 5) Національною академією наук України та національними галузевими академіями наук;
- 6) засновниками закладів вищої освіти;
- 7) органами громадського самоврядування у сфері вищої освіти і науки;
- 8) Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти.

Стаття 24. Управління закладом освіти

1. Система управління закладами освіти визначається законом та установчими документами.

Установчі документи закладу освіти повинні передбачати розмежування компетенції засновника (засновників), інших органів управління закладу освіти та його структурних підрозділів відповідно до законодавства.

2. Управління закладом освіти в межах повноважень, визначених законами та установчими документами цього закладу, здійснюють:

засновник (засновники);

керівник закладу освіти;

колегіальний орган управління закладу освіти – основним колегіальним органом управління закладу освіти є вчена або

педагогічна рада, яка створюється у випадках і порядку, передбачених спеціальними законами.;

колегіальний орган громадського самоврядування – громадське самоврядування в закладі освіти – це право учасників освітнього процесу як безпосередньо, так і через органи громадського самоврядування колективно вирішувати питання організації та забезпечення освітнього процесу в закладі освіти, захисту їхніх прав та інтересів, організації дозвілля та оздоровлення, брати участь у громадському нагляді (контролі) та в управлінні закладом освіти у межах повноважень, визначених законом та установчими документами закладу освіти.

У закладі освіти можуть діяти:

органи самоврядування працівників закладу освіти;

органи самоврядування здобувачів освіти;

органи батьківського самоврядування;

інші органи громадського самоврядування учасників освітнього процесу.

Вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу освіти є загальні збори (конференція) колективу закладу освіти;

інші органи, передбачені спеціальними законами та/або установчими документами закладу освіти.

Науково обґрунтоване керівництво закладами освіти можливе за дотримання таких принципів управління:

Принцип державотворення. Суть його в тому, що діяльність усіх ланок закладів освіти спрямовується на утвердження і розвиток державності України, піднесення рівня їх діяльності до міжнародних стандартів.

Принцип науковості. Передбачає врахування під час організації освітнього процесу в закладах освіти досягнень педагогіки, психології, методик викладання навчальних предметів, фізіології, гігієни, кібернетики та інших наук, які дають змогу здійснювати цей процес на наукових засадах.

Принцип демократизації. Полягає в тому, що при вирішенні проблем діяльності закладу освіти керівник має зважати на думку членів педагогічного колективу, батьківської громадськості та учнівського колективу, систематично звітувати про свою роботу перед колективом працівників закладу освіти.

Принцип гуманізації. Потребує налагодження гуманних стосунків у ланках взаємовідносин: дирекція – учителі, учні, батьки; учителі – учні, батьки; учителі – учителі; учні – учні; учнівське самоврядування – рядові вихованці; батьки діти; передбачає формування гуманної особистості гуманними засобами. Якщо керівник гуманна людина, уважний, доброзичливий, справедливий і тактовний, то педагогічний колектив йде за ним і вірить йому.

Принцип цілеспрямованості. Передбачає постановку перед педагогічним і учнівським колективами близької, середньої й далекої перспектив, розв'язання конкретних завдань для їх досягнення.

Принцип плановості. Потребує чіткого перспективного і щоденного планування усіх напрямів навчально-виховної, організаційно-господарської діяльності закладу освіти з урахуванням його умов та можливостей.

Принцип компетентності. Згідно з ним усі педагогічні та інші працівники закладу освіти повинні мати високий рівень професійної підготовки, сумлінно виконувати службові обов'язки. Широка загальна ерудиція, високий рівень професіоналізму, врахування реальних умов праці дають змогу керівникові творчо вирішувати складні педагогічні завдання.

Принцип оптимізації. Полягає у створенні в закладах освіти належних умов для забезпечення його працівникам можливостей для ефективної діяльності.

Принцип ініціативи й активності. Передбачає наявність цих якостей у керівництві закладу освіти та створення умов для творчих пошуків усіма педагогами.

Принцип об'єктивності в оцінці виконання працівниками закладу освіти своїх обов'язків. Мається на увазі систематичний контроль за діяльністю працівників закладу, об'єктивна оцінка її результатів, гласність і врахування думки педагогічного колективу.

Принцип поєднання колегіальності з персональною відповідальністю. Його суть у тому, що директор школи несе повну відповідальність за освітню діяльність перед державними органами, але під час прийняття важливих рішень з питань діяльності школи зобов'язаний враховувати думку членів колективу, якщо вона не суперечить законам України.

Методом управління називається спосіб впливу на учасників управлінського процесу. Існують різні підходи до класифікації методів управління. Розглянемо таку класифікацію **методів управління**: організаційні, педагогічні, соціально-психологічні, економічні.

Організаційні методи передбачають систему організаційних розпорядчих впливів, спрямованих на досягнення поставленої мети. Це інструктаж, нормування, різні розпорядчі акти.

Метод інструктування полягає в ознайомленні з умовами праці, в роз'ясненні змісту роботи і можливих труднощів, у попередженні характерних помилок. Інструктування може мати наочну форму (керівник навчально-виховного закладу сам проводить роз'яснення) чи існувати у формі спеціально розробленої документації (наприклад, інструкція про порядок звільнення від перевідних та випускних екзаменів учнів загальноосвітніх шкіл України).

Регламентування виявляється в штатному розкладі працівників для даного навчального закладу або окремо виданим нормативним документом.

Метод нормування чітко визначає нормативи навчального навантаження, нормативи витрат (наприклад, сировини,

заготовок), чисельності педагогічного і обслуговуючого персоналу та ін.

Розпорядчі акти (Закон України «Про освіту», Типовий статут середнього загальноосвітнього закладу освіти, накази Міністерства освіти, обласного управління освіти, районного (міського) відділу освіти, накази і розпорядження директора закладу освіти) передбачають систему організаційних і розпорядчих впливів, що є обов'язковими для даного закладу освіти. Вони можуть бути одноосібними (наказ директора закладу освіти про організацію літнього відпочинку учнів), тощо. (рішення педагогічної ради, резолюція конференції закладу тощо).

До *педагогічних методів* управління відносять проведення науково-практичних конференцій педагогічних працівників, серпневих нарад учителів, семінарів, диспутів, педагогічних читань тощо.

Соціально-психологічні методи управління. До цієї групи відносять методи формування суспільної свідомості, морального стимулювання (заохочення і покарання), методи впливу на педагогічних працівників на основі використання традицій педагогічного колективу (посвячення молодого педагога, звіти творчих учителів), створення нормального психологічного клімату в колективі тощо, а також методи соціологічних досліджень (анкетування, інтерв'ю, тестування, використання різноманітних соціометричних методик тощо), які дозволяють визначити сформованість громадської думки, рівень задоволення роботою.

Економічні методи управління – це методи матеріального стимулювання (преміювання, підвищення зарплати за результатами атестації), економічного планування, бюджетного управління тощо.

Під функціями управління розуміють певний розподіл праці, спеціалізацію в сфері управління. Виділяють такі функції управління: за належністю до сфер діяльності – спеціальні, а за

етапами управління – загальні. Загальні функції управління властиві будь-якому об'єкту управління, а спеціальні – це посадові функціональні обов'язки педагогічних працівників (директора, його заступників, класного керівника, педагога-організатора тощо).

Виділяють такі загальні функції управління: планування, організація, координування, контроль, регулювання, облік, аналіз.

Лекція 3.

Неформальна та інформальна сучасна освіта

1. Зміст понять «неформальна» та «інформальна освіта».
2. Законодавче забезпечення неформальної та інформальної сучасної освіти.

Рекомендована література

1. Бахрушин В. Терміни та визначення у правовому регулюванні освіти. <http://education-ua.org/ua/articles/609-termini-ta-viznachennya-u-pravovomu-regulyuvanni-osviti>.
2. http://pidruchniki.com/12580426/pedagogika/zmist_zagalnoyi_osviti#59.
3. Варава В. До питання визначення понять дистанційної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 52, 2015. С. 273-280. http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/52/45.pdf.
4. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 375с. <http://hum.edu-lib.net/szbrannoe/goncharenko-s-u-ukrayinskiy-pedagogichniy-slovník-onlayn>.
5. http://pidruchniki.com/13250621/pedagogika/tema_protsest_navchannya_tsilisna_sistema.
6. http://subject.com.ua/psychology/pedagog_psychology/22.html.
7. Закон України про освіту (проект). http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58639.

Формальна освіта – це освіта, що інституціолізована, навмисна і спланована через публічні організації та визнані приватні установи і в їх сукупності створює систему формальної освіти держави. Таким чином, програми формальної освіти визнаються як такі відповідними національними органами управління освітою або еквівалентними установами, зокрема будь-якими інституціями у співпраці з національними чи регіональними органами управління освітою. Формальна освіта переважно стосується освіти, яка здобувається до першого виходу людини на ринок праці або у віці, коли здобуття освіти у нормі вважається основним видом її діяльності (initial education). Професійна освіта, освіта осіб з особливими потребами і окремі складові освіти дорослих часто визнають як складові системи формальної освіти.

Неформальна освіта – це освіта, що інституціолізована, навмисна і спланована суб'єктом освітньої діяльності. Визначальна характеристика неформальної освіти полягає у тому, що вона є додатком, альтернативою та/або доповненням до формальної освіти у процесі навчання людини протягом всього життя. Часто вона запроваджується для того, щоб гарантувати право на доступ до освіти для всіх. Вона призначена для осіб будь-якого віку, але не обов'язково передбачає неперервний шлях здобуття освіти. Зокрема, це можуть бути короткотермінові програми та/або програми низької інтенсивності, що надаються у вигляді коротких курсів, майстер-класів та семінарів. Неформальна освіта зазвичай веде до отримання кваліфікацій, що не визнаються як формальні відповідними національними органами управління освітою, або взагалі не передбачає надання кваліфікацій. Неформальна освіта може охоплювати програми, що сприяють грамотності дорослих

і молоді, освіту для дітей, що не відвідують школу, формують життєві та робочі навички, спрямовані на соціальний або культурний розвиток.

Інформальна освіта – це форми здобуття освіти, що є навмисними або свідомими, але не інституціолізованими. Вони менш організовані та структуровані, ніж формальна і неформальна освіта. Інформальна освіта може охоплювати освітню діяльність, що відбувається в сім'ї, на робочому місці, у локальній спільноті та повсякденному житті на самотійно, сімейно або соціально спрямованій основі.

Очевидно, що такі визначення придатні для надання загального розуміння понять, але не для законодавства. Вони не задовольняють принцип правової визначеності, а також сформульовані в межах цілісної термінологічної системи, яка не повністю збігається з українським законодавством і практикою застосування термінів. Крім того, слід зазначити, що через специфіку української системи освіти не завжди можливо однозначно перекласти окремі поняття українською мовою, оскільки в нас не завжди існують відповідні об'єкти, процеси тощо. Тим не менш, ми можемо побачити з наведених визначень ключові відмінності, що відмежовують види освіти один від одного. Зокрема, основна різниця між формальною та неформальною освітою полягає у тому, що остання є доповненням чи альтернативою формальній, а також в офіційному визнанні чи невизнанні державою або уповноваженими недержавними органами кваліфікацій, одержуваних за результатами здобуття освіти. Головною відмінністю інформальної освіти від інших видів є те, що вона не інституціолізована.

Викликає дискусії використання в цих термінах слів «освіта» і «навчання». Вони зумовлені тим, що всі згадані терміни, як англійські, так і українські є багатозначними, а їх значення і сфери застосування частково перетинаються. Наприклад, освіта в різних контекстах може бути і системою, і

процесом, і результатом діяльності. Тому, як часто говорять, про терміни треба не сперечатися, а домовлятися.

В англійській термінології стосовно неформальної освіти використовують поняття «non-formaleducation» та «non-formallearning», а стосовно інформальної – переважно «informallearning». При цьому, «non-formaleducation» найчастіше стосується освітніх систем, а «non-formallearning» – осіб, що здобувають освіту, і зокрема, результатів їх навчання. Очевидно, що в законі доречно використовувати еквівалент більш загального «non-formaleducation».

У згаданому освітньому глосарії ЮНЕСКО наведено такі визначення:

Education – процеси, за допомогою яких суспільство свідомо передає від покоління до покоління накопичені інформацію, знання, розуміння, ставлення, цінності, навички, компетентності, зразки поведінки. Це передбачає комунікацію, спроектовану для забезпечення «learning».

Learning – індивідуальне здобуття чи вдосконалення інформації, знань, розумінь, ставлень, цінностей, навичок, компетентностей, зразків поведінки через досвід, практику, вивчення чи інструктаж.

Розуміння поняття «education» в Глосарії загалом відповідає одному з поширених значень терміну «освіта» в україномовній фаховій літературі. Приміром, І. Зайченко [2] розуміє освіту як «суспільно організований і нормований процес (і його результат) постійної передачі попередніми поколіннями наступним соціально значущого досвіду, який в онтогенетичному плані становлення особистості є її генетичною програмою і соціалізацією». Але існують і інші розуміння. Приміром, за Енциклопедією освіти «освіта – цілеспрямована пізнавальна діяльність людей з отримання знань, умінь та навичок або щодо їх вдосконалення. Процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь та навичок і пов'язаного з ними того чи

іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості». Таке розуміння за глосарієм ЮНЕСКО, мабуть є ближчим до «learning», ніж до «education».

В англійській мові терміни «learn», «learning» використовують виключно для відображення діяльності здобувачів освіти і не використовують, коли йдеться про активність викладача. Наведене у Глосарії визначення «learning» суттєво відрізняється від поняття «навчання» в українській педагогічній літературі. Зокрема, С. Гончаренко пише, що навчання – це «цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини. Навчання – процес двосторонній: діяльність учня – учіння, і діяльність вчителя – викладання». І. Зайченко визначає процес навчання, як «сукупність послідовних і взаємопов'язаних дій учителя і учнів, спрямованих на забезпечення свідомого і міцного засвоєння системи наукових знань, умінь і навичок, формування вміння використовувати їх у житті, на розвиток самостійності мислення, спостережливості та інших пізнавальних здібностей учнів, оволодіння елементами культури розумової праці і формування основ світогляду».

Слід зазначити, що в україномовній термінології існує багато стійких словосполучень: «інклюзивне навчання», «інтерактивні методи навчання», «студентоцентроване навчання» тощо, які відображають саме двосторонній характер навчання. Саме в такому розумінні термін «навчання» багаторазово використовується і в законопроекті про освіту. Таким чином, можна зробити висновок, що використання терміну «навчання» як еквіваленту терміну «learning» не є коректним, оскільки «learning» розглядається, насамперед, як діяльність здобувача освіти, а «навчання» – як двостороння взаємодія між викладачем і здобувачем.

З погляду україномовної термінології з педагогіки близьким до наведеного в освітньому глосарії ЮНЕСКО еквівалентом «learning» є термін учіння. Наприклад, в його визначають, як «один з основних видів діяльності людини, спрямований на її саморозвиток через опанування способами предметних і пізнавальних дій, узагальнених за формою теоретичних знань». Але цей термін також має суттєво інші значення. Крім того, в законодавстві і нормативній документації він майже не використовується.

У зв'язку з цим виникає певна неоднозначність стосовно того, які саме терміни варто використовувати у законі про освіту. З огляду на багатозначність цих понять, ключовими вимогами є те, щоб розуміння закону збігалось з одним із найбільш поширених значень відповідних термінів і було одним й тим самим в різних його статтях. На мій погляд, відповідність термінів формальна і неформальна освіта англійським formal та non-formal EDUCATION не викликає сумнівів. Що ж до інформальної освіти доводами на користь використання саме терміну «освіта», а не «навчання» є не тільки зазначена невідповідність «навчання» англійському «learning», але і те, що як синонім інформальної освіти законопроект використовує термін самоосвіта (який, строго кажучи, є вужчим). Ще одним доводом є близькість наведеного вище визначення освіти з Енциклопедії освіти до розуміння «learning» в глосарії ЮНЕСКО і, зокрема, в терміні «informal learning». Також слід враховувати, що цей термін законопроект використовує в контексті визначення основних видів освіти. А це означає не тільки і не стільки дії педагога (яких тут може не бути взагалі) та здобувача освіти (які не потребують законодавчого регулювання), скільки створення потрібних здобувачу ресурсів, можливостей для проходження на добровільній основі оцінювання результатів навчання, а також інших складових інформальної освіти як однієї з підсистем системи освіти.

У законопроекті про освіту норми, що стосуються формальної, неформальної та інформальної освіти зібрано переважно у статті 9:

Стаття 9. Види здобуття освіти

1. Особа реалізує своє право на освіту впродовж життя шляхом формальної, неформальної та інформальної освіти. Держава визнає всі ці види освіти, підтримує суб'єктів освітньої діяльності, що надають відповідні освітні послуги, а також заохочує до здобуття освіти усіх видів.

2. Формальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами відповідно до визначених законодавством рівнів освіти, галузей знань, спеціальностей (професій), передбачає досягнення здобувачами освіти визначених стандартами освіти результатів навчання відповідного рівня освіти та здобуття кваліфікацій, що визнаються державою.

3. Неформальна освіта – освіта, яка здобувається за освітніми програмами та не передбачає присвоєння (присудження) визнаних державою кваліфікацій за рівнями освіти та отримання встановленого законодавством документа про освіту.

4. Інформальна освіта (самоосвіта) – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям.

5. Кваліфікації та результати навчання, здобуті шляхом неформальної та інформальної освіти можуть бути підтверджені та визнані у системі формальної освіти або у інших випадках передбачених законодавством України.

Наведені тут визначення не тотожні визначенням освітнього глосарію ЮНЕСКО, але і не суперечать ним, мають більшу правову визначеність та загалом відповідають потребам законодавчого регулювання.

Під час обговорення законопроекту окремі учасники висловлювали сумніви стосовно необхідності згадування неформальної та інформальної освіти в законі про освіту. На мою думку, це необхідно зробити, насамперед, для легалізації неформальної та інформальної освіти, а також для створення законодавчих передумов офіційного визнання одержуваних в цих видах освіти результатів навчання. Загалом законопроект забезпечує досягнення цієї мети.

Для України ці питання є особливо актуальними, оскільки ринок послуг неформальної та інформальної освіти останнім часом бурно розвивається. У той же час будь-які достовірні дані про нього сьогодні недоступні. На відміну від країн ОЕСР чи ЄС, ми не знаємо, скільки в нас існує закладів неформальної освіти, скільки в них працює викладачів, скільки осіб здобувають таку освіту які програми є найбільш популярними і затребуваними, яких програм не вистачає тощо. Ми маємо дуже обмежену інформацію про ресурси, потрібні для громадянам для самоосвіти. Ми не вміємо оцінювати результати навчання у неформальній та інформальній освіті. І не ставимо завдання навчитися це робити, хоча без такого оцінювання офіційне визнання цих результатів неможливо. Все це є наслідком відсутності будь-якого згадування про неформальну та інформальну освіту в нашому законодавстві, а також відсутності в системі освіти багатьох інших важливих складових, які пропонує запровадити новий закон про освіту, зокрема, розвиненої системи кваліфікацій, професійних стандартів, ефективної системи забезпечення якості освіти та ін.

Натомість, країни ЄС та ОЕСР, а також такі міжнародні організації як ЮНЕСКО приділяють їм набагато більшу увагу. Зокрема, вони розглядають визнання результатів неформальної та інформальної освіти як важливу складову стратегії створення та ідентифікації людського капіталу, забезпечення потреб ринку праці в умовах демографічного спаду та швидких змін.

Концепція неформальної освіти почала розвиватися на початку 1970-х років, хоча деякі джерела відраховують її існування ще від XIX ст. Сьогодні на сайті законодавства Європейського Союзу можна знайти декілька сотень документів, що так чи інакше стосуються неформальної та інформальної освіти. Перший з них був ухвалений майже 30 років тому. Зокрема він закликав уряди країн, що розвиваються, реалізовувати програми, які сприяють забезпеченню рівних можливостей в освіті і професійній підготовці для жінок, у тому числі через неформальну освіту. Резолюція про значення формальної та інформальної освіти в рамках європейської молодіжної сфери підкреслює важливість цих видів освіти для досягнення нових стратегічних цілей, пов'язаних із зміцненням зайнятості, економічними реформами та соціальною єдністю, як невід'ємними складовими економіки, що базується на знаннях.

Рекомендації Ради ЄС з оцінювання неформальної та інформальної освіти зазначають, що оцінювання результатів навчання, а саме знань, навичок та компетентностей здобутих через неформальну та інформальну освіту, може відігравати важливу роль у розширенні можливостей працевлаштування та мобільності. А також у підвищенні мотивації до безперервного навчання, особливо для низько кваліфікованих осіб та представників неблагополучних у соціально-економічному відношенні груп населення. Резолюція також зазначає значення неформальної та інформальної освіти і адекватного оцінювання відповідних результатів навчання в контексті вирішення проблем, пов'язаних з безробіттям серед молоді та старінням населення. На підставі цього документа розроблено Європейські директиви з оцінювання неформальної та інформальної освіти.

У проєкті звіту Єврокомісії та Ради ЄС з питань загальної зайнятості зазначається, що в Європі дуже велика кількість дорослих громадян не має мінімального рівня навичок, необхідних для успішної участі в соціально-економічному житті. Причинами цього є раннє закінчення школи, неуспішність в

молодому віці, старіння навичок в подальшому житті, а також низька залученість до навчання в дорослому віці. Зокрема, в Греції, Італії та Іспанії частка таких громадян працездатного віку перевищує 1/3. Загалом по Євросоюзу частка громадян у віці від 25 до 64 років, які навчаються за тими чи іншими освітніми програмами (переважно це програми неформальної освіти), в 2014 р. дорівнювала 10,7%. Ставиться завдання довести її до 15% у 2020 р. Сьогодні цей показник варіюється в широких межах для різних країн. Зокрема, в Болгарії, Румунії, Угорщині він дорівнює декільком відсоткам, а Данії і Швеції перевищує 30%.

І. Пекар зазначає, що неформальна освіта пропонує «альтернативні форми навчання та новий зміст, які допомагають людям пристосуватися до постійних трансформацій суспільства. В багатьох європейських країнах неформальна освіта позиціонується у сфері громадянської освіти і спрямована на створення умов для формування демократично орієнтованого громадянина. Як будувати суспільство, де є місце для всіх, чому важливо брати на себе відповідальність за процеси, які відбуваються навколо, і як це робити, як бути громадянином не тільки де-юре, але і де-факто – ці питання стали лейтмотивом програм неформальної освіти в Європі».

Всі ці питання є надзвичайно актуальними і для України.

Завдання створення сучасних, ефективних і конкурентоспроможних суспільства і держави неможливо вирішити без оновлення системи освіти, в якій неформальна та інформальна освіта мають стати важливими і невід'ємними складовими.

Лекція 4. **Сучасні підходи до організації освітнього процесу у початковій школі**

План

1. Компетентнісний підхід: сутність, значення, мета.
2. Педагогіка партнерства. Взаємодія, співробітництво, співтворчість.
3. Особистісно зорієнтована модель освіти.
4. Індивідуально-діяльнісний підхід до організації навчання.
5. Зміст імітаційно-ігрового підходу до організації навчання.

Контрольні запитання:

1. Обґрунтуйте компетентнісний підхід у сучасній початковій школі.
2. Яка різниця між компетентностями та компетенціями?
3. Яку компетентність Ви вважаєте найголовнішою?
4. На чому ґрунтується особистісно зорієнтована модель освіти?

Рекомендована література

1. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів. О. Березюк, О. Власенко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. 212 с. Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/25153/1/>
2. Дідик О.В. Компетентісно-орієнтоване навчання у процесі формування творчої особистості молодшого школяра. Харків: Основа, 2010. 144 с.
3. Енциклопедія освіти / [гол. ред. В. Кремень]. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення в закладах загальної середньої освіти навчальних предметів та

організації освітнього процесу у 2018/2019 навчальному році (Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 03. 07. 2018 р. № 1/9-415) . Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>

5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року: Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/
6. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Під заг. ред. М. Грищенко. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
7. Нова українська школа: поради для вчителя / Під заг. ред. Н. Бібік. Київ, 2016. 40с. Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola>
8. Савченко О. Дидактика початкової освіти: підручник. К.: Грамота, 2012. 504 с.
9. Якиманська І., Якуніна О. Планування та технологія особистісно зорієнтованого уроку. *Відкритий урок*. 2006. Жовтень. С. 17-21.

1. Компетентнісний підхід: сутність, значення, мета

Компетентнісний підхід розглядають як такий, що дозволяє подолати розрив між існуючою освітньою практикою та новими вимогами до результатів освіти в умовах інформаційного суспільства. Поширення ідей компетентнісного підходу відбувається під впливом зміни мети освіти та можливих шляхів її реалізації. Компетентнісний підхід вважається ключовою інноваційною ідеєю сучасної освіти. Для

конструювання мети й змісту освіти у формі стандартів, програм і підручників сьогодні вирішальним є розуміння компетентності як спроби специфічного збільшення, й конфігурації одиниць планових результатів навчального процесу.

Поняття «компетентність» (лат. *competens* – відповідний, здібний) означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід. *Компетентність* також визначається як набута у процесі навчання інтегрована здатність особистості, яка складається із знань, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Компетентність – це певна освіченість, майстерність, обдарованість, поінформованість, обізнаність, авторитетність тощо. Компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність (ЗУ «Про освіту»).

Компетентність – синонім понять «поінформованість», «обізнаність», «досвідченість», «авторитетність», що конкретизується щодо різних галузей (лінгвістичної, соціальної, життєвої, професійної, громадянської тощо). В українській педагогіці спроба наблизитися до адекватного розуміння понять «компетенція» і «компетентність» триває майже десять років. *Компетенція* – сукупність знань, вмінь і навичок, необхідних для виконання конкретної роботи, також мотивація на їхнє використання, це маленький елемент широкого поняття компетентності. Володіючи різними видами компетенції, людина може й не бути компетентною.

Метою повної загальної середньої освіти (за новим ЗУ «Про освіту») є всебічний розвиток, виховання і соціалізація особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності

та громадянської активності. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, необхідних кожній сучасній людині для успішної життєдіяльності.

Отже, компетентність – інтегрована здатність особистості, яка набута в процесі здобуття нею освіти. Вона включає знання, уміння, навички, досвід, цінності і ставлення, які можуть цілісно реалізуватися на практиці, тому компетентність не може бути зведена лише до фактичних знань.

Важливий акцент новозмін пов'язаний із тим, що визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання. Тобто, кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька) володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно у процесі навчання кожного предмета або курсу.

Загальні компетентності НУШ включають **11** компетентностей, які значною мірою корелюють з оновленими 8 ключовими компетентностями, рекомендованими Європейським Союзом. Так, Державний стандарт визначає 11 ключових компетентностей.

1. *Вільне володіння державною мовою*, що передбачає уміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність вживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях.

2. *Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами*, що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною

мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування.

3. *Математична компетентність*, що передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмій в особистому і суспільному житті людини.

4. *Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій*, що передбачають формування допитливості, прагнення шукати і пропонувати нові ідеї, самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати, формулювати припущення і робити висновки на основі проведених дослідів, пізнавати себе та навколишній світ шляхом спостереження та дослідження.

5. *Інноваційність*, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, відчувати себе частиною спільноти і брати участь у справах громади.

6. *Екологічна компетентність*, що передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміючи важливість збереження природи для сталого розвитку суспільства.

7. *Інформаційно-комунікаційна компетентність*, що передбачає опанування основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечного та етичного використання засобів інформаційно-комунікаційної компетентності у навчанні та інших життєвих ситуаціях.

8. *Навчання впродовж життя*, що передбачає опанування умінь і навчочок, необхідних для подальшого навчання, організацію власного навчального середовища, отримання нової інформації з метою застосування її для оцінювання навчальних

потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі.

9. *Громадянські та соціальні компетентності*, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей, що передбачають співпрацю з іншими особами для досягнення спільної мети, активність у житті класу і школи, повагу до прав інших осіб, уміння діяти в конфліктних ситуаціях, пов'язаних із різними проявами дискримінації, цінувати культурне розмаїття різних народів та ідентифікувати себе як громадянина України, дбайливе ставлення до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя.

10. *Культурна компетентність*, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворче, музичне та інші види мистецтв) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості.

11. *Підприємливість та фінансова грамотність*, що передбачають ініціативність, готовність брати відповідальність за власні рішення, вміння організовувати свою діяльність для досягнення цілей, усвідомлення етичних цінностей ефективної співпраці, готовність до втілення в життя ініційованих ідей, прийняття власних рішень

Усі перелічені компетентності однаково важливі й взаємопов'язані. Кожну з них діти набуватимуть послідовно, поступово під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. Спільними для всіх компетентностей є такі вміння:

- *уміння читати і розуміти прочитане;*
- *уміння висловлювати думку усно і письмово;*
- *критичне мислення;*
- *здатність логічно обґрунтовувати позицію;*
- *ініціативність;*
- *творчість;*

- уміння вирішувати проблеми, оцінювати ризики та приймати рішення;
- уміння конструктивно керувати емоціями, застосовувати емоційний інтелект;
- здатність до співпраці в команді.

2. Педагогіка партнерства. Взаємодія, співробітництво, співтворчість

Учитель повинен у школі створити умови, які б допомогли кожному учневі знайти шлях самовдосконалення, індивідуального, інтелектуального, морального, духовно-емоційного розвитку. Масово-репродуктивна система шкільного навчання гальмує становлення і розкриття творчого потенціалу особистості школяра. Тому пошуки шляхів подальшого удосконалення результативності навчання зі зміною його характеру і реалізацією *нових підходів* до організації творчої, пізнавальної навчальної діяльності особливо актуальні.

У філософській літературі термін «підхід» розглядається як спрямованість на ті чи інші аспекти пізнавальної діяльності. У педагогічній літературі виділяють діяльнісний, індивідуально-орієнтований, імітаційно-ігровий, особистісно зорієнтований та ін. підходи до організації освітнього процесу.

«Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло», – писав Василь Сухомлинський. Великого значення в Концепції НУШ набуває аспект педагогіки партнерства між всіма учасниками освітнього процесу.

Педагогіка партнерства (співробітництва) ґрунтується на *принципах* гуманізму й творчого підходу до розвитку особистості. Її *метою* є створення нового гуманного суспільства, вільного від тоталітаризму і офіціозу.

Головним *завданням* педагогіки партнерства є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу.

Це завдання реалізується у спільній діяльності учителя й учнів, учителя й батьків, що передбачає взаєморозуміння, єдність інтересів і прагнень з метою особистісного розвитку школярів.

Принципи партнерства в педагогіці є такими:

- повага до особистості;
- доброзичливість і позитивне ставлення;
- довіра у відносинах;
- діалог – взаємодія – взаємоповага;
- розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків);
- принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Основні риси педагогіки партнерства:	навчання без примусу;	самовизначення;
	висування значущих цілей;	педагогіка конкретної дії;
ідея переборення пізнавальних утруднень у колективній творчій діяльності;	об'єднання кількох тем навчального матеріалу в окремі блоки;	використання опор;
методика «занурення»;	спільне планування індивідуального темпу навчання;	самоаналіз у процесі індивідуального і колективного підведення результатів діяльності учнів;
вільний вибір (використання вчителем на свій розсуд навчального часу для кращого засвоєння учнями матеріалу);	створення інтелектуального фону навчання;	методика випереджувального навчання;

реалізація диференційованого навчання;	колективна творча виховна діяльність (самоврядування);	активна участь дітей у контрольно-оцінювальній діяльності
ідея життєтворчості;	систематичне залучення батьків до спільної діяльності;	та інші

Утілюючи ідеї педагогіки партнерства, вчителю необхідно використовувати в своїй роботі не тільки стандартні методи організації освітнього процесу, але й виявляти ініціативу і будувати навчання і виховання таким чином, щоб дитина була постійно залучена до спільної діяльності. Як *інструменти педагогіки партнерства* можна використовувати цікаві й захоплюючі розповіді, відверту бесіду, справедливу і незалежну оцінку, заохочення творчих успіхів, особистий приклад, зустрічі з цікавими людьми, спільний пошук рішень, спільні суспільно корисні справи, благодійні акції тощо.

Педагогічна взаємодія, співробітництво і співтворчість розглядаються як один із підходів до організації навчання. Педагогічна взаємодія – це обмін інформацією, пізнання особистості, організація творчої діяльності і побудова взаємин за допомогою різних комунікативних засобів, збіг спрямованості педагогічного впливу і відповідної реакції учнів.

Під час організації взаємодії в навчанні необхідно враховувати такі *умови*:

- створення ситуації психологічної єдності;
- забезпечення можливості самовираження особистості;
- приховане керування ініціативою учнів.

Навчання, засноване на педагогічній взаємодії, має забезпечити ефект співрозуміння, сприяння, співоцінки, що стимулюють перспективу зростання, розвиток світоглядних

позицій, активної пізнавальної позиції і творчого стилю діяльності учителя й учня.

Впровадження в навчання відносин педагогічної взаємодії, співробітництва і співтворчості сприяє перетворенню особистості учня з її інтересами, потребами, можливостями в центр навчального процесу. Ці відносини активізують позицію учнів у пізнавальній діяльності, забезпечують умови для виникнення проблемних ситуацій, застосування активних форм і методів роботи, створення емоційно-творчої атмосфери на заняттях, ситуації успіху і надання волі вибору навчальних завдань кожному з них.

Завдання вчителя полягає в тому, щоб, не знижуючи власної активності, стимулювати активні дії учнів. Для цього необхідні:

- довірливість у спілкуванні;
- діалогічність, вміння слухати учня;
- взаєморозуміння, без якого немає взаємодії і співробітництва;
- реальний психологічний контакт, що будується на основі ділових і особистих зв'язків;
- здатність відмовитися від диктату і перейти до співробітництва і співтворчості в навчальній роботі.

3. Особистісно зорієнтована модель освіти

Сучасна школа здійснює рішучий поворот до особистості дитини і буде своєю роботою з нею на основі:

- поваги особистої гідності кожного вихованця, його індивідуальних життєвих цілей, запитів та інтересів;
- створення сприятливих умов для його саморозвитку;
- орієнтується не тільки на підготовку вихованця до майбутнього життя, але й на забезпечення повноцінного проживання кожного вікового етапу відповідно до його психофізіологічних особливостей.

Предметом гуманістичної педагогіки є виховання Людини, гуманної вільної особистості, здатної жити і творити в демократичному суспільстві. У теорії гуманістичної педагогіки, де особистість дитини представляється як суспільна цінність, оперують поняттями «особистісно зорієнтоване навчання і виховання», «особистісно зорієнтований підхід».

Особистісно-зорієнтований підхід – це найважливіший принцип психолого-педагогічної науки, що передбачає створення активного освітнього середовища та облік своєрідності індивідуальності в розвитку і саморозвитку. Саме цей принцип визначає положення дитини у освітньому процесі, означає визнання його активним суб'єктом діяльності, а отже, становлення суб'єкт-суб'єктних відносин.

Особистісно зорієнтований підхід – базова ціннісна орієнтація педагога, що визначає його позицію у взаємодії з кожною дитиною і колективом. Цей підхід вимагає ставлення до учня як до унікального явища незалежно від його індивідуальних особливостей. Даний підхід вимагає і того, щоб сам вихованець сприймав себе такою особистістю і бачив її в кожному з оточуючих людей. Особистісний підхід передбачає, що і педагоги, і учні ставляться до кожної людини як до самостійної цінності, а не як до засобу для досягнення своїх цілей. Це пов'язано з їх готовністю сприймати кожна людину і визнавати за нею право на несхожість на інших.

Дитиноцентризм розуміється як максимальне наближення навчання і виховання конкретної дитини до її сутності, здібностей і життєвих планів.

Актуальними для Нової української школи є такі *ідеї дитиноцентризму*:

- відсутність адміністративного контролю, який обмежує свободу педагогічної творчості;
- активність учнів у навчальному процесі, орієнтація на інтереси та досвід учнів, створення навчального середовища, яке б перетворило навчання на яскравий елемент життя дитини;

- практична спрямованість навчальної діяльності, взаємозв'язок особистого розвитку дитини з її практичним досвідом;
- відмова від орієнтації освітнього процесу на середнього школяра і обов'язкове врахування інтересів кожної дитини;
- виховання вільної незалежної особистості;
- забезпечення свободи і права дитини в усіх проявах її діяльності, урахування її вікових та індивідуальних особливостей, забезпечення морально-психологічного комфорту дитини;
- впровадження шкільного самоврядування, яке під свободою і самостійністю дитини передбачає виховання гуманістичних та демократичних ідей і світогляду, необхідних сучасному суспільству.

4. Індивідуально-діяльнісний підхід до організації навчання

Навчання має двоаспектний характер. З одного боку, беручи участь в освітньому процесі, школярі повинні опанувати систему знань, умінь і навичок. З іншого боку, в процесі здобуття освіти мають бути створені умови для становлення творчої особистості, формування індивідуального стилю діяльності й активної позиції кожного здобувача.

Двоаспектність визначає необхідність реалізації *індивідуально-діялісного підходу до навчання*. Цей підхід забезпечує організацію занять з урахуванням основних характеристик особистості учня і специфіки його пізнавальної діяльності. Він дає змогу максимально розкрити всю багатогранність і неповторність індивідуальних особливостей учня, що у свою чергу надасть йому надалі можливість самореалізуватися у змінному соціальному середовищі.

Великі можливості у формуванні особистості учня містить діяльнісний підхід до навчання. С. Рубінштейн стверджував, що в діяльності людини, його справах не тільки виявляється

психічний і духовний розвиток людини, а й удосконалюється. Діяльність виступає джерелом і фактором формування свідомості і розвитку властивостей особистості. Останні, здійснюючи регуляцію людської діяльності, є умовою її адекватного виконання.

Підтвердження необхідності організації навчання на основі індивідуально-діяльнісного підходу є й у роботах О. Леонтєва. Він вважає важливим фактором розвитку особистості провідну діяльність, що зумовлює найголовніші зміни в психологічних процесах і психологічних особливостях особистості на визначеній стадії розвитку.

Принцип «поза діяльністю немає розвитку» є визначальним у навчанні. Однак далеко не кожна діяльність забезпечує результативність становлення творчої особистості. Усвідомлення ставлення до навчального процесу в школі є важливим стимулом формування стійких властивостей особистості як суб'єкта діяльності.

В. М'ясищев вважав, що ставлення характеризує рівень інтересу, силу емоцій, бажання і потреби. Тому воно є чільним у розвитку особистості. Ставлення допомагає учневі проникнути в зміст майбутньої роботи, усвідомити її роль у власному особистісному зростанні, більш відповідально ставитися до її виконання. Позитивне ставлення до навчальної роботи як засобу розвитку особистості породжує позитивні почуття, емоції, що стимулюють її активність.

Як показують спостереження, певна частина діяльності (у вигляді навчальних завдань) може сприйматися учнем як нав'язана ззовні. Така діяльність, на думку Л. Анциферової, не може сприяти нормальному процесу інтелектуального і морального становлення школяра. Поділяючи цю думку, К. Абульханова-Славська зазначає, що як розвивальна дія виступає лише та діяльність, яка відповідає потребам, інтересам, цілям і загальним життєвим цінностям, тобто визначеному ставленню учня до діяльності. Саме ж ставлення особистості до

діяльності опосередковане всією її життєвою позицією, світоглядом, життєвими установками. Тому *організація навчання в школі поєднана з формуванням позитивного ставлення учнів до навчання, потребою творчо трудитися.*

Суть індивідуально-діяльнісного підходу полягає в синтезі відносин з учнем і як з об'єктом педагогічного впливу, і як з суб'єктом самостійної пізнавальної діяльності та спілкування, що є основою становлення його як особистості.

Індивідуально-діяльнісний підхід до навчання забезпечує умови для самореалізації, самовиховання і самоствердження особистості, а процесу навчання додає особистісно-орієнтований, діяльнісний характер.

Реалізація індивідуально-діяльнісного підходу до навчання не можлива без урахування таких *закономірностей*:

- формування особистості учня відбувається на основі його діяльності і спілкування під час освітнього процесу;
- співвіднесення зовнішніх виховних впливів із внутрішніми особливостями особистості для того, щоб у школярів накопичувався позитивний досвід моральної поведінки;
- знання джерел і рушійних сил особистісного становлення, що є породженням суперечливих прагнень, поглядів, дій;
- нерівномірність інтелектуального і морального становлення особистості, зумовлена різноманітними впливами на школяра і поєднанням у його внутрішньому світі різних передумов, знання і досвіду, набутих у неоднакових ситуаціях.

Організація навчання на основі індивідуально-діяльнісного підходу активізує здатність школярів міркувати, спостерігати педагогічні явища і процеси, піддавати їх ретельному аналізу; закріплює установку на творче вирішення навчально-пізнавальних завдань, відповідальне ставлення до навчальної роботи.

5. Зміст імітаційно-ігрового підходу до організації навчання

Створення необхідних умов для становлення творчої особистості не можливе без зміни підходів до організації навчального процесу. Т. Шибутані розглядав особистість як продукт рольової взаємодії між людьми, оскільки людська природа і соціальний порядок є продуктами комунікації. *Навчальна діяльність має бути організована таким чином, щоб учні могли опановувати потоками інформації, закріплювати знання й уміння, перетворювати їх в інструмент практичної дії і спілкування.* Тому в навчанні доцільно моделювати імітаційно-ігрові ситуації, що активізують не тільки інформаційний, а й процесуальний бік, поєднують особисту участь школярів у діяльності й ігрові форми її імітації. Орієнтація навчання на особистість учня зумовлює необхідність імітаційно-ігрового підходу до організації освітнього процесу в школі.

Ігрові форми і методи дають змогу оптимально врахувати вимоги пізнавальної діяльності і створити ситуації, залучаючись до яких учні будуть опановувати мистецтвом, швидко й ефективно вирішувати навчальні завдання, оволодівати культурою спілкування, розвивати логічне мислення.

Характерними ознаками імітаційно-ігрового підходу до навчання є:

- імітаційне моделювання;
- опис ситуацій і типів пізнавальних дій та спілкування;
- проблемний характер навчальних ситуацій;
- розподіл ігрових ролей між учасниками гри з урахуванням їхніх можливостей, здібностей, підготовленості й установок;
- стан емоційно-позитивної напруги учасників імітаційно-ігрової діяльності;
- пошук різних вирішень поставлених завдань в імітаційно-ігровій ситуації;
- багатоваріантність рішень;
- обговорення підсумків імітаційно-ігрової діяльності;
- чіткість критеріїв щодо оцінювання дій учнів в

імітаційно-ігровій діяльності.

Реалізація імітаційно-ігрового підходу до навчання забезпечує заміну традиційною, більш раціональною й ефективною, технологією навчання, основу якої становить імітаційно-ігрове моделювання. Імітаційно-ігрова діяльність стимулює творчість. Виконуючи рольове завдання, учні не тільки послуговуються засобами спілкування, а й прогнозують ігрові дії, тобто перевтілюються, імпровізують, діють.

Навчання, що реалізує імітаційно-ігровий підхід до організації навчальних занять, забезпечує емоційну й інтелектуальну обстановку в класі, атмосферу психологічного комфорту для кожного учня, а саме:

- психологічну захищеність кожного учасника, коли виконуваним ним ігрові ролі не знижують соціального статусу, не викликають почуття безнадійності й дискомфорту;
- перспективу особистісного зростання, усвідомлення залежності між якістю виконання ігрової ролі й успішністю морального становлення;
- формування позитивної установки на імітаційно-ігрову діяльність, самостійність, творчість;
- залучення школярів до системи відносин, побудованих на педагогічній взаємодії, співробітництві і співтворчості, що забезпечує кожному свободу дій, активність у імітаційно-ігровій ситуації;
- реалізацію рефлексивних і емпатичних процесів, що дають змогу керувати емоційними почуттями і станом учасників імітаційно-ігрової діяльності, виявляти гнучкість, приймати їх такими, які вони є, не нав'язуючи чужого підходу до виконання навчальної ролі.

Гра – найважливіший засіб професійного становлення особистості. Вона, як і імітація, створює необхідні умови для формування моральних якостей учнів. Ще К. Ушинський писав, що у грі формуються всі сторони дитячої душі, розум дитини, її

серце і воля, гра має великий вплив на розвиток дитячих здібностей і нахилів.

Д. Ельконін, визнаючи величезні виховні і розвивальні можливості гри, вважав, що у грі формуються не тільки інтелектуальні операції, а й механізм можливої зміни позиції і координат свого погляду з іншими можливими поглядами. Гра як модель поведінки, вияву і розвитку складних систем, що самоорганізуються, містить альтернативні сценарії різних процесів життя. Але в ній закладені «вільні» основи самовираження, імпульси творчих дій, виборів, переваг.

Останнім часом гра все частіше привертає увагу педагогів і методистів як засіб професійного розвитку особистості.

Ще Б. Ананьєв стверджував, що гра – особлива форма діяльності. Вона охоплює всі періоди людського життя.

Л. Новикова зазначала, що призначення гри полягає в тому, щоб організувати її через різні види діяльності, підвищити виховний потенціал використовуваної технології освітнього процесу. Виховна мета лежить поза грою: у сфері вирішення пізнавальних завдань, у сфері навчання і морального становлення. Досягається вона через залучення учнів до гри, пов'язаної із процесом досягнення цієї мети.

Л. Байкова підкреслює двоплановий характер гри. Учасники гри виконують реальні дії, за допомогою яких вирішують поставлені нестандартні завдання. Але з іншого боку ці дії умовні, бо вони відбуваються в штучно змодельованих навчальних ситуаціях. Поєднання реальності дій з умовністю ситуацій, що програються, забезпечує розвивальний ефект, допомагає зняти психологічну напругу. Гра сприяє оптимізації настрою, позитивних емоцій, тим самим стимулює розвиток психічних властивостей і якостей особистості, збагачує життєвим досвідом, готує ґрунт для успішної адаптації до пізнавальної діяльності.

Імітаційно-ігровий підхід до навчання – це прекрасна можливість для активної взаємодії учнів і їхньої самореалізації.

Завдання полягає в тому, щоб знайти оптимальні варіанти і моделі імітаційно-ігрової взаємодії в освітньому процесі. Ця модель є механізмом самоорганізації і самонавчання особистості.

Імітаційно-ігровий підхід до навчання дає змогу додати навчально-пізнавальній діяльності учнів імпульс творчості, одухотворити засвоюваний досвід, забезпечити активізацію навчальних дій. У ході реалізації гри завжди відбувається взаємодія сторін, які беруть у ній участь. Грати – значить вступати в контакти з іншими. Контакти реалізуються через діалог між учасниками гри, що створює умови для їхнього творчого самовираження. Гра в навчальному процесі забезпечує учням свободу дій, навіть у наслідувальні дії вона привносить щось своє.

Імітаційно-ігровий підхід до навчання забезпечує високий рівень активності, що підтримується пережитим почуттям задоволення від вияву інтелектуальних і духовних сил учнів. У грі моделюються пізнавальні ситуації, імітуються властивості, якості, стани, виявляються здібності, уміння, необхідні школярам для успішного виконання навчальних функцій.

Для гри й імітації необхідний спеціально створений простір, де панує визначена морально-психологічна атмосфера. Властивість гри й імітації створювати нехай тимчасове відчуття гармонії з навколишньою дійсністю досить цінне для організації пізнавального процесу, практики спілкування в системі «учитель – учні». Імітація і гра містять великі можливості для діагностики здібностей і рівня готовності учнів до самостійної діяльності. Упровадження імітаційно-ігрових форм до навчального процесу стимулює розумову діяльність учнів, творче засвоєння предметних знань, умінь і навичок, розвиток організаторських здібностей.

Комунікативно-ігрові ситуації служать засобом розвитку особистості. При конструюванні ігрової ситуації передбачається організація спільної діяльності учнів, що має характер рольової

взаємодії, відповідно до правил комунікативної поведінки. Вплив на моральне становлення визначається позицією особистості, діяльністю, в яку вона залучена (С. Рубінштейн). Взаємодія знань і ціннісних орієнтацій, зовнішніх впливів і психологічних процесів особистості, мотивації і стимулів, що діють у комунікативно-ігровій ситуації, стимулює особистісне зростання школярів.

Названі вище підходи до організації освітнього процесу сучасної школи допомагають успішно реалізувати різні види навчання, надати їм особистісно-розвивального характеру, забезпечити умови для одержання оптимального результату.

Тема 5. Інноваційна діяльність у початковій освіті

1. Інноваційність як вимога та поступ сучасної освіти.
2. Сутність поняття «педагогічна технологія».
3. Інноваційні технології у початковій школі.
4. Готовність вчителя до реалізації інноваційної діяльності навчання в початковій школі.

Контрольні запитання та завдання

1. Проаналізуйте, як розвивався зміст поняття «педагогічна технологія».
2. Поміркуйте: чим технологія відрізняється від методики?
3. Як Ви можете прокоментувати:

Змінивши слова великого китайського педагога Конфуція

«Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу, я пам'ятаю.

Те, що я роблю, я розумію»,

можна сформулювати як кредо інтерактивного навчання.

Те, що я чую, я забуваю.

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.

Рекомендована література

1. Будак В. Якість педагогічної освіти – майбутнє України. *Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку*: збірник статей до традиційної IV Всеукраїнської науково-практичної конференції. Миколаїв: Вид-во МФ НаУКМА, 2002. С. 3-6.

2. Даниленко Л. Теорія і практика інноваційної діяльності в загальній середній школі. *Управління освітою*. 2001. №3. С. 18-24.
3. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: підручник. 2-ге вид. Київ: Академвидав, 2012. 352 с.
4. Зязюн І. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. *Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: монографія* / за ред. І. А. Зязюна. Київ: Віпол, 2000. 636 с.
5. Освітні технології: навч.-метод. посібн. / О. Пехота, А. Кіктенко, О. Любарська та ін.; За заг. ред. О. Пехоти. Київ: А.С.К., 2001. 256 с.
6. Ковальчук В. Модернізація професійної та світогляднометодологічної підготовки сучасного вчителя: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня. Київ, 2006. 34 с.
7. Падалка О., Нісімчук А., Смолюк І., Шпак О. Педагогічні технології. Київ, 2005. 252 с.
8. Тараджок Н., Панасюк О. Інноваційні технології: креативно-виховний аспект: монографія. Луцьк: Твердиня, 2009. 164 с.
9. Телянчук В., Лесіна О. Інноваційні технології в початковій школі. Харків: Видавнича група «Основа», 2008. 233 с.
10. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород, 2007. 362 с.
11. Химинець В., Кірик М. Інновації в початковій школі. Тернопіль: Мандрівець, 2012. 312 с.

1. Інноваційність як вимога та поступ сучасної освіти

Суспільна потреба у школах нового покоління вимагає особливої уваги до інноваційних процесів. Сьогоднішня педагогічна наука вважає, що нове у педагогіці – це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які ще не використовувались, а й

той комплекс елементів педагогічного процесу, які дають змогу ефективно вирішувати завдання розвитку і саморозвитку творчої особистості.

Однією з особливостей сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання – традиційної та інноваційної. Успішна реалізація цих аспектів українською освітою дозволить сформувати людину з інноваційним типом мислення, інноваційним типом культури, з готовністю до інноваційного типу діяльності, що стане адекватною відповіддю на перехід цивілізації в інноваційний тип розвитку. Лише сформувавши інноваційну особистість, ми зможемо стати конкурентноспроможною нацією.

Змінилися вимоги до освіти. Сучасне й майбутнє покоління потребують динамічної системи освіти, яка була б тісніше пов'язана з їхнім майбутнім життям, із тими проблемами, які це життя ставить перед людиною. Докорінна зміна освітньої мети переорієнтовує процес навчання на особистість дитини – його гуманізацію, загально-розвивальний характер. Особистісно орієнтоване навчання передбачає організацію навчання на засадах глибокої поваги до особистості вихованця, врахування особливостей індивідуального розвитку, ставлення до нього як до свідомого суб'єкта освітнього процесу. Нові форми навчання знайшли підтримку в учителів, вони запроваджувалися у школах. Десь були виявлені значні недоліки, щось було відкинута, а ті раціональні зерна, що містили окремі технології, були включені педагогами до активних форм навчання

Освіта в Україні, як і в будь-якій іншій країні, нерозривно пов'язана із суспільством, його традиціями та цінностями, і тому зберігає багато рис минулого. На превеликий жаль, толерантне ставлення до особистості, турбота про утвердження її самодостатності не були сильною стороною Радянського Союзу. Ці особливості суспільних відносин перейшли до вітчизняної освіти і склали сутнісну основу відносин у закладах освіти. І

хоча за роки незалежності відбулася певна демократизація атмосфери в освітніх закладах, на превеликий жаль, прояви авторитарної педагогіки, суб'єктно-об'єктний тип відносин того, хто навчає, і того, хто навчається, ще досить поширені. В результаті, часто формується не самодостатня особистість, а несамостійна людина, людина-приспосованець, людина, що діє за принципом «чого бажаєте?». Такий тип відносин слід залишити в минулому якомога швидше. Це потрібно не так для освіти, як для суспільства. Не зробивши цього, ми ніколи не матимемо сталого демократичного суспільства і цивілізованої ринкової економіки. Бо дитина, провчившись більше десяти років у авторитарному середовищі, в дорослому віці, навіть несвідомо, вимагатиме і творитиме авторитарне, а не демократичне суспільство. Так, учителям, якого не шанують діти, працювати в умовах демократії, толерантної педагогіки і рівноправних суб'єктно-суб'єктних відносин із учнями значно складніше. Але навіщо дорога, яка не веде до храму, навіщо навчання, яке не формує особистість?

Із цього випливає, що потрібно змінити відносини вчителя й учня. Вчитель повинен перестати бути над учнем, перестати жорстко регламентувати й однозначно визначати його розвиток і пізнання. Він має стати поруч із ним, допомагаючи кожній дитині сконструювати та реалізувати оптимальний шлях пізнання й розвитку на основі індивідуальної сутності. Тим більше, що час об'єктивно вимагає зміни ролі й місця вчителя в освітньому процесі. З огляду на низку обставин, і насамперед, на наявність інноваційних технологій в освіті (інформаційних, проектних тощо), учитель перестає бути єдиним головним джерелом знань для учня. Він повинен стати його партнером у навчанні й розвитку.

Урок без інноваційних методів – це урок учорашнього дня. Відомо, що тільки творчий учитель може виховати творчу особистість. А виховати творчого вчителя допомагають інноваційні форми і методи методичної роботи, які

передбачають моделювання реальних педагогічних ситуацій, спільне розв'язання проблем на основі аналізу обставин; сприяють створенню атмосфери і співробітництва, взаємодії; допомагають учителю справжнім лідером дитячого колективу. Педагоги вчаться бути демократичними, активно спілкуватися з іншими, критично мислити, приймати продумані рішення.

2. Сутність поняття «педагогічна технологія»

Поняття «педагогічна технологія» і означений ним напрям видозмінювались від використання технічних засобів навчання до чіткого планування і побудови освітнього процесу, його індивідуалізації за рахунок широкого впровадження найсучаснішої комп'ютерної техніки у комплексі з іншими технічними засобами навчання.

У 1979 році опубліковане «офіційне» визначення поняття: «Педагогічна технологія – комплексний, інтегрований процес, який охоплює людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності для аналізу проблем планування, забезпечення, оцінювання та управління розв'язанням проблем, що охоплюють усі аспекти засвоєння знань».

Упродовж останнього часу поняття педагогічної технології введено у вітчизняну педагогіку і набуло значного поширення. Проте вживання терміна характерне певною невизначеністю.

На відміну від зарубіжних джерел, де можливості педагогічної технології обмежені сферою навчання, у вітчизняній науці її дія поширюється і на виховну діяльність. Означає вона, як правило, прийоми навчальної та виховної роботи. Поширеним є розуміння педагогічної технології як систематичного і послідовного втілення на практиці попередньо спроектованого освітнього процесу.

Автор теорії педагогічних систем В. Безпалько вважає, що *педагогічна технологія – це наукове, відповідним чином структуроване, проєктування (опис) педагогічного процесу*

шляхом аналізу, відбору, конструювання і контролю усіх його керованих компонентів у їх взаємозв'язках із наступним відтворенням проєкту в навчальній аудиторії. Саме у переведенні викладання на шлях попереднього проєктування навчального процесу з наступним його відтворенням, а також у визначенні структури та змісту навчально-пізнавальної діяльності школярів В. Безпалько вбачає глибинний смисл і суть педагогічної технології. В умовах комп'ютеризації освітнього процесу педагогічне проєктування стає чи не найпершою умовою ефективної реалізації.

3. Інноваційні технології у початковій школі

Ми бачимо постійний розрив між потенційним рівнем засвоєння навчального матеріалу учнями і тими технологіями, які використовуються у початковій школі. Численними дослідженнями доведено, що від обраної освітньої технології, ступеня її адекватності ситуації та контингенту учнів багато в чому залежить якість навчання. Поряд із традиційною технологією навчання існують технології особистісно орієнтованого навчання. Сьогодні різні автори називають різноманітні технології, які належать до особистісно орієнтованих, загальноприйнята класифікація поки що відсутня.

До основних понять інноваційних технологій відносять:

- нестандартні уроки;
- індивідуальна робота;
- контроль та оцінка навчальних досягнень учнів (через контрольні роботи, тести, завдання, робочі зошити тощо);
- кабінетне, групове і додаткове навчання;
- факультативи за вибором учнів (поглиблюють знання);
- проблемне і модульне навчання;
- запрошення вчених, діячів культури, мистецтва на уроки;
- економізація та екологізація освіти;
- науковий експеримент на уроках при вивченні нового матеріалу;

- застосування досягнень техніки (від діапозитивів, через фільми, магнітофони, телевізори до навчання за допомогою комп'ютерів, комп'ютерні аудиторії, шкільні радіо- і телепередачі та Інтернет-системи, мультимедійні технології тощо);
- нові підходи до формування навчальних планів.

У початковій школі серед *технологій*, які орієнтовані на особистість учня, виділяються такі:

– ігрові технології. Значення гри неможливо вичерпати та оцінити розважально-рекреативними можливостями. Феномен її в тому і полягає, що, являючись розвагою, відпочинком, вона здатна перерости у навчання, у творчість. Урок, який проводиться в ігровій формі, потребує дотримання певних правил: попередньої підготовки, повинні бути атрибути гри, обов'язкової констатації результатів гри, для зняття напруги та перенесення уваги окремі ігрові моменти можуть носити не навчальний характер. Головне – повага до особистості дитини, не «вбити» інтересу до роботи, а намагатися розвивати його, не залишаючи почуття тривоги і невпевненості у своїх силах;

– групові технології. Сутність цього навчання полягає у наступному: на групових заняттях відбувається взаємодія між учителем та учнями і між самими учнями. Переваги групового навчання: привчати до важливих навичок життя – уміння слухати, розв'язувати конфлікти, мати свою точку зору і ставати на точку зору інших, працювати разом; покращується успішність; змінюється відношення до школи; діти бачать цінність взаємодопомоги. Типи групового навчання: навчання в парах, маленька команда, завдання для всього класу;

– технології розвивального навчання. Головною метою цього навчання є формування активного, самостійного творчого мислення учня і на цій основі поступового переходу в самостійне навчання. Завдання розвивального навчання: формувати особистість із гнучким розумом, розвиненими потребами до дальшого пізнання та самостійних дій, певними

навичками та творчими здібностями. Розвивальне навчання – основа формування творчої особистості, а в подальшому – креативної особистості, яка має внутрішні передумови, що забезпечують її творчу активність, не стимульовану зовнішніми факторами. Досліджено, що при проведенні традиційного уроку на самостійну роботу дітей відводиться 9% часу. Тобто самостійна робота учнів, що сприяє розвитку їх пізнавальної активності і яка може бути за зразком, у схожій ситуації, у новій ситуації, практично зведена до мінімуму. Розвивальне навчання – такий процес діяльності учнів, у ході якого кожна дитина повинна самостійно або з допомогою вчителя осмислити матеріал, творчо застосувати його в нестандартних умовах та свідомо запам'ятати для подальшого навчання;

– комп'ютерні (інформаційні) технології. Комп'ютерні засоби навчання називають інтерактивними, бо вони мають здатність «відгукуватися» на дії учня та вчителя, «вступати» з ними в діалог, що й складає головну особливість методик цього навчання. Комп'ютер можна використовувати на всіх етапах процесу навчання: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення, контролю ЗУН. При цьому він для дитини виконує різні функції: вчителя, робочого інструмента, об'єкта навчання, ігрового середовища. Основною метою комп'ютерних технологій навчання є підготовка учнів до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного простору. Чи можна використовувати ці технології в початковій школі? Так, якщо дотримуватися всіх вимог щодо роботи на комп'ютері;

– технології формування творчої особистості. Прийшовши до школи, діти повинні заглиблюватись в атмосферу творчості, пошуку нового, піддавати сумнівам сталі істини. Ця технологія тісно переплітається з іншими технологіями, проте вона має і свої індивідуальні риси: діяльність учня не повинна регламентуватись, потрібно постійно викликати інтерес дитини до навчання. Важливу роль у

стимуляції в школярів інтересу до праці відіграють завдання: підбір вчителем завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, систематизації, вмінь та навичок порівнювати й аналізувати, пошуку; використання ігрових моментів, що стимулюють прояви самостійності учнів, їх творчих можливостей; розв'язання творчих завдань. Технологія формування творчого учня орієнтована на особистість. Це означає максимальну індивідуалізацію і диференціацію навчального процесу. Учитель, який формує творчу особистість, повинен бути новатором по суті своїй. Тільки тоді нові ідеї, прогресивні принципи та прийоми допоможуть йому створювати нові педагогічні технології, впроваджувати різноманітні інновації в освітній процес. І тільки тоді буде перебудовано всю систему виховання і навчання у бік підвищення її ефективності.

4. Готовність вчителя до реалізації інноваційної діяльності навчання в початковій школі

Інноваційна діяльність багато в чому обумовлена неповторністю особистості вчителя та учня, особливостями класу, школи тощо. Завдання керівника, вчителя в даних умовах полягає у використанні сучасних психолого-педагогічних знань для розробки власної траєкторії освітньої діяльності. Вирішенню цього завдання сприятиме зміна в підході педагога до змісту освіти.

Критерії готовності педагога до інноваційної діяльності:

- усвідомлення необхідності інноваційної діяльності;
- готовність до творчості;
- впевненість у тому, що прийняте до впровадження нововведення принесе позитивний результат;
- узгодженість особистих цілей з інноваційною діяльністю;
- готовність до подолання творчих невдач;
- технологічна готовність;
- позитивна оцінка свого попереднього досвіду в світлі інноваційної діяльності;

– здатність до професійної рефлексії.

Треба відзначити, що становлення і розвиток інноваційних процесів безпосередньо пов'язано з новим, більш якісним рівнем діяльності як педагогів-вихователів, так і керівників школи, з підвищенням рівня їх технологічності, володіння педагогічною технікою.

Необхідно враховувати, що процес включення педагога в інноваційну діяльність зумовлений низкою суперечностей:

– між репродуктивним характером підготовки педагога і необхідністю продуктивної педагогічної діяльності;

– між індивідуальним характером попередньої навчальної діяльності та нерозвиненістю групових форм організації навчання;

– між труднощами освоєння інноваційної діяльності і необхідністю професійно-педагогічної взаємодії з метою вирішення завдань, що стоять як перед школою, так і перед окремими педагогами;

– між прагненням забезпечити демократичний стиль відносин учителя й учня та недостатнім розумінням позиції дитини.

У дітей ХХІ століття ми зобов'язані виховати звичку до змін, навчити їх швидко реагувати на зміну умов, добувати потрібну інформацію, різнобічно аналізувати її.

Основні *напрями інноваційної діяльності в початковій школі*:

1. Формування сучасно-освіченої, моральної, активної людини, з розвиненим почуттям відповідальності за долю країни.

2. Послідовне створення в школі здоров'язберігаючого освітнього простору з обов'язковим використанням здоров'язберігаючих технологій.

3. Розвиток творчих здібностей учнів через класно-урочну систему і систему додаткової освіти.

4. Широке впровадження нових форм і методів навчання, в тому числі сучасних інформаційних технологій, для забезпечення можливості індивідуального розвитку кожної дитини.

5. Розвиток системи виховної роботи на принципах добровільності, свободи вибору і творчості. Освітні завдання в даний час реалізуються різноманітними за формою освітніми установами та методиками навчання. Широкий розмах набуває використання нових технологій в освіті. Школа I ступеня постійно перебуває в пошуках нових технологій.

Підготувати урок з використанням тієї чи іншої технології не завжди просто для вчителя. Найчастіше це вимагає великої кількості часу, підготовки великої кількості матеріалу. Не завжди такий урок проходить гладко, особливо в процесі випробування, коли шукаєш оптимальні варіанти використання технологій в навчальному процесі, підбираєш їх відповідно до вікових особливостей учнів, темою уроку, наявним матеріалом. Але, як правило, урок, проведений із застосуванням технології, виправдовує себе, тому що дозволяє максимально включити учнів в процес уроку, мотивує їх на самостійну роботу і, що, напевно, найголовніше, дозволяє досягти якісного засвоєння навчального матеріалу. Що, в свою чергу, призведе кожного вчителя до реалізації головної мети – підвищення якості освіти учня, і відповідно, сприятиме реалізації завдань стандартів нового покоління.

Працюючи на уроці, в який вчитель включає ту чи іншу технологію, учні використовують і вдосконалюють навички самостійної роботи, роботи з текстом, мовної діяльності, вміння працювати в парі та групі. Безумовно, такі навички більш сформовані в учнів середньої школи. Однак, ефективно використовувати дані технології може і вчитель початкової школи. Беручи участь в інноваційній діяльності, не можна йти до прагнення освоїти неодмінно те, що вивчають сусіди з навколишніх шкіл для того, щоб витримати конкуренцію в

боротьбі за контингент учнів, за хорошу думку батьків, керівників органів управління освітою; до прагнення перепробувати, освоїти нове підряд, щоб таким чином знайти оптимальну ідею.

Упровадження інноваційних технологій потребує від учителя:

- вивчення спеціальної літератури (додатково);
- аналіз педагогічного досвіду вчителів-новаторів;
- розроблення плану впровадження нової техніки;
- оптимальне поєднання гуманітарних і природничо-математичних знань.

Дидактичними засобами, умовами та перспективними напрямками, що забезпечують основи ефективного інноваційного навчання є:

- впровадження інтерактивних технологій навчання потребує перегляду з боку педагога традиційної системи оцінювання знань, тому що вона не враховує процес засвоєння навчального матеріалу конкретним учнем, його старанність та діяльність у групі, не передбачає самооцінку, рефлексію учнів тощо, а це стає гальмом у розвитку особистості дитини;
- учителя до впровадження інновацій у школі, його міцні теоретичні знання сучасних інновацій у освіті, вміння вибрати ефективніші, які забезпечать можливість йому вибудувати інтерактивну модель навчання, що стала б проблемно-пошуковою;
- діалогічність навчальних ситуацій. Маємо на увазі діалог не тільки зовнішній, а й внутрішній, що значно важливіше і продуктивніше для розвитку дитини. З цією метою треба посилити мотивацію навчальних дій учнів, сформувані стійку пізнавальну потребу, пошуковий інтерес, що стимулювало б їхню розвивальну дію;
- проєктування нетрадиційного уроку потребує від учителя вміння створювати навчальні проблемні ситуації, формувати

евристичні питання, пізнавальні та проблемно-пошукові завдання;

- у початковій школі є можливість інтеграції, яка забезпечує розвивальне навчання, але потребує гнучкішого підходу до використання форм організації навчально-пізнавальної діяльності школярів. Інноваційна освітня практика закладів освіти переконує в потребі зменшувати на уроці частку фронтальних форм на користь індивідуально-групової, парної та індивідуальної форм;

- поєднання традиційних і нетрадиційних методик, що надають пріоритет розвитку індивідуальності, самооцінці, самобутності дитини. Варто диференціювати педагогічну допомогу учням, дедалі більше скеровуючи їх до самостійної роботи з творчим дидактичним матеріалом, для самооцінки. Практичний досвід свідчить, що виникла потреба широко застосовувати проблемні, евристично-пошукові, дослідницькі методи навчання. Вчитель, який надає перевагу навчально-проблемному діалогові, спонукає учнів до вільного обміну думками, враженнями, що формує в школярів творчі здібності;

- проєктуючи навчальний процес, учитель має так структурувати зміст навчання, добирати такі методи, прийоми, засоби навчання, щоб максимально зберегти здоров'я дітей, розкривати і використовувати суб'єктивний досвід кожної дитини, пристосовуючи методики, методи до навчальних можливостей школяра;

- проєктуючи освітній процес, скорочувати час примусового сидіння за партами, використовувати ігри та рухову діяльність молодшого школяра.